

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra ruského jazyka a literatury

Litomyšl - historie a kulturní památky

Bakalářská práce

Autor: Barbora Jakubcová
Studijní program: B7310 Filologie
Studijní obor: Cizí jazyky pro cestovní ruch – ruský jazyk
Cizí jazyky pro cestovní ruch – anglický jazyk
Vedoucí práce: Mgr. Markéta Krmenčíková
Oponent práce: Mgr. Miroslav Půža, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Barbora Jakubcová
Studium:	P18P0370
Studijní program:	B7310 Filologie
Studijní obor:	Cizí jazyky pro cestovní ruch - anglický jazyk, Cizí jazyky pro cestovní ruch - ruský jazyk
Název bakalářské práce:	Litomyšl - historie a kulturní památky
Název bakalářské práce AJ:	Litomyšl - History and Cultural Landmarks

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce bude věnována dějinám a umělecko-historickým památkám města Litomyšle. Součástí práce bude návrh turistického zájezdu.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny města Litomyšle a okolí*. V Litomyšli: Osada, město a okres Litomyšlský, 1903. Litomyšlsko.

SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání*. Vydání druhé, opravené a doplněné. Litomyšl: Město Litomyšl, [2016]. ISBN 978-80-905821-4-9.

SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl*. Praha: Paseka, 2006. Zmizelé Čechy. ISBN 80-7185-744-0.

KUČA, Karel. *Průvodce po památkách: ve správě Národního památkového ústavu*. 2. vydání. Praha: Národní památkový ústav, 2018. ISBN 978-80-7480-104-4.

Garantující pracoviště: **Katedra ruského jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta**

Vedoucí práce: **Mgr. Markéta Krménčíková**

Oponent: **Mgr. Miroslav Půža, Ph.D.**

Datum zadání závěrečné práce: **19.12.2019**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Podpis autora

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní Mgr. Markétě Krmenčíkové za poskytnutí cenných rad při konzultacích a za trpělivost při vedení bakalářské práce.

Anotace

JAKUBCOVÁ, Barbora. *Litomyšl – historie a kulturní památky*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 57 s. Bakalářská práce.

Cílem této bakalářské práce je seznámit čtenáře s dějinami a památkami města Litomyšl. Práce popisuje historii města od nejstarších dějin po současnost a u památek zohledňuje jejich význam a kulturně-historický kontext. Zmiňuje také kulturní akce konané v současnosti. Na závěr bakalářské práce je představen návrh tematického turistického zájezdu.

Klíčová slova: Litomyšl, historie, současnost, kultura, zámek, zájezd

Annotation

JAKUBCOVÁ, Barbora. *Litomyšl – History and Cultural Landmarks*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2021. 57 pp. Bachelor Degree Thesis.

The aim of the Bachelor Degree Thesis is to present to the reader the history and landmarks of the town of Litomyšl. The thesis deals with the history of the town from its beginning to the present day and puts the landmarks into historical and cultural context. It also mentions present cultural events. At the end it presents a thematic package tour itinerary.

Keywords: Litomyšl, history, the present, culture, castle, package tour

Obsah

ÚVOD	8
1. HISTORIE MĚSTA	9
1.1. Původní osídlení města	9
1.2. Založení města	9
1.3. Středověk	10
1.4. Novověk	10
1.4.1. 15. – 16. století	10
1.4.2. 17. století	11
1.4.3. 18. století	12
1.4.4. 19. století	13
1.4.5. 20. století	15
1.5. Významné osobnosti	18
2. KULTURNÍ PAMÁTKY	22
2.1. Profánní památky	22
2.1.1. Zámek Litomyšl	22
2.1.1.1. Historie zámku	22
2.1.1.2. Současnost	31
2.1.1.3. Smetanova Litomyšl	33
2.1.2. Portmoneum	34
2.1.3. Váchalova ulice	35
2.1.4. Dům U Rytířů	36
2.1.5. Smetanův dům	36
2.1.6. Regionální muzeum	37
2.1.7. Muzeum domečků, panenek a hraček	37
2.1.8. Památníky	37
2.2. Sakrální památky	38
2.2.1. Piaristický chrám Nalezení sv. Kříže	38
2.2.2. Kostel Povýšení sv. Kříže	39
2.2.3. Kostel Rozeslání sv. Apoštolů	40
3. ITINERÁŘ ZÁJEZDU	40
3.1. Základní údaje	41
3.2. Ubytování, stravování a doprava	41
3.3. Program zájezdu	42
3.4. Kalkulace zájezdu	44

ZÁVĚR.....	45
ZDROJE	46
Tištěné	46
Elektronické	46

ÚVOD

Téma bakalářské práce „Litomyšl - historie a kulturní památky“ jsem zvolila ze dvou důvodů. Především proto, že Litomyšl má velmi bohatý kulturní život, skvostnou architekturu a neobyčejnou atmosféru. Druhým důvodem je blízkost Litomyšle k mému rodnému městu Poličce, odkud jsem často ráda vyjížděla za litomyšlskými památkami a kulturními akcemi. Podle mého názoru je Litomyšl jedním z nejkrásnějších měst v České republice a má velký turistický potenciál.

Cílem je přiblížit čtenáři poklady města a důvody, proč byla Litomyšl vždy považována za centrum vzdělanosti, umění, kultury a v neposlední řadě hudby. Práce se zabývá také významnými osobnostmi, které se v Litomyšli narodily nebo zde žily a podílely se na kulturním a uměleckém rozkvětu města.

Značná část práce je věnována historii města od počátku kupecké osady na Trstenické stezce přes období, kdy byla sídlem biskupa a majetkem šlechtických rodů, významným centrem národního obrození až po současnost. Od poloviny 20. století je známa také díky prestižnímu mezinárodnímu festivalu klasické hudby Smetanova Litomyšl, který je hlavním cílem zájezdu v návrhové části bakalářské práce. Zájezd je určen pro milovníky hudby a je pořádán Janáčkovou akademií múzických umění v Brně. Účastníci mají kromě koncertů v rámci festivalu také další bohatý kulturní program v Litomyšli a okolí.

Litomyšl je vedle Prahy a Českého Krumlova jedním z dalších hojně navštěvovaných turistických cílů, zejména díky zámku, Klášterním zahradám, unikátnímu náměstí s podloubím, kvalitní sakrální architektuře. Litomyšlský zámek byl díky své dochované autentické renesanční výzdobě exteriéru zapsán v roce 1999 na seznam památek UNESCO. Věřím, že pro zájemce o návštěvu Litomyšle může být tato práce inspirací.

1. HISTORIE MĚSTA

Litomyšl je historické město s dlouhou církevní i světskou kulturní tradicí. Dějiny prošly městem mnohokrát tam a sem a zanechaly v něm množství architektonicky i historicky zajímavých staveb, dokládajících významnou roli Litomyšle v českých dějinách.

1.1. Původní osídlení města

Co se týče nejstarší historie, osídlení této oblasti je zmíněno už u starořeckého učenice Ptolemaia, který umístil sídliště s názvem Strevinta do oblasti kolem dnešní České Třebové. Poněkud konkrétnější údaje máme o slovanském osídlování východních Čech. Víme, že v 6. století slovanský kmen Charvátů obsadil údolí řeky Loučné, pravděpodobně až k Litomyšli. A konečně první písemná zmínka o osadě Litomyšli je z pera děkana Kosmase. Ten ve své kronice vytýčil území Slavníkovců, pokrývající téměř polovinu Čech, hraničními hrady, z nichž východní baštu na hranici s Moravou nazýval Litomyšl.¹ Tato zmínka v kronice se váže k roku 981. Vzhledem k tomu, že Kosmas psal svou historii až na počátku 12. století, tyto údaje nejsou historicky zcela věrohodné a byly ve 20. století mnohými historiky zpochybněny. Je známo, že po vyvraždění Slavníkovců v roce 995 se pány východních Čech stali Přemyslovci a z té doby jsou důkazy o existenci Litomyšle nezpochybnitelné.²

Na konci 11. století zde Břetislav II. založil kostel pod správou řádu benediktinů a kolem roku 1145 sem olomoucký biskup Jindřich Zdík uvedl řád premonstrátů, pro které vybudoval klášter v místě dnešního zámku a kostel sv. Klimenta v oblasti dnešních Klášterních zahrad. Klášter dostal jméno Hora olivetská. Jindřich Zdík je tradičně považován za zakladatele města a v litomyšlském probošství dodnes visí barokní obraz tohoto muže s označením „zakladatel kláštera na Hoře olivetské“. Vladislav I. vydal roku 1167 listinu, která stvrzovala práva a majetek premonstrátů, a je jednou z nejstarších listin toho druhu v Čechách. Do té doby se datuje počátek používání stříbrné lilie jako znaku Litomyšle. Premonstrátská stříbrná lilie v modrém poli prošla mnohými úpravami a do znaku pozdějšího města se přenesla s upraveným pozadím – znak Litomyšle je lilie v červeném poli.

1.2. Založení města

Ve 13. století se rozrůstá pod klášterem osada, která je rámována z jedné strany klášterním návrším a z druhé řekou Loučnou. V roce 1259 udělil Přemysl Otakar II. osadě městské výsady a město se začalo prudce rozvíjet. Vzniklo dnešní náměstí a postranní ulice vedoucí ke klášteru,

¹ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 31. ISBN 80-7203-749-8.

² GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 32. ISBN 80-7203-749-8.

v nichž byl ve 14. století zřízen špitál a augustiniánský klášter. Roku 1351 bylo město obezděno kamennými hradbami.

1.3. Středověk

Další velký rozmach města přišel za vlády Karla IV., který povýšil pražské biskupství na arcibiskupství a posléze zřídil druhé biskupství v Čechách – a to v Litomyšli. Pod litomyšlské biskupství patřily diecéze v Chrudimi, Vysokém Mýtě, Poličce, Lanškrouně, Šumperku a Úsově.³ V roce 1353 se biskupem stal Jan ze Středy, který se zasadil o výstavbu nového kostela i pro měšťany a celkový rychlý rozvoj města. Pár let po svém nástupu povolal do Litomyšle augustiniány a zřídil jim zde klášter, v němž byl roku 1380 pochován.⁴ V jeho době vznikaly v Litomyšli městské cechy, nejprve pekařský a řeznický, později krejčovský, ševcovský, tkalcovský a sladovnický. Město bohatlo, nejen díky biskupství, ale také díky darům některých mecenášů. Například Vavřinec Toulovec z Třemošné, který je v pověstech označován za loupeživého rytíře, investoval značné prostředky do výstavby městského špitálu a lázní pro chudé. Jméni, které Litomyšli odkázal, se stalo základem městského majetku.⁵

1.4. Novověk

1.4.1. 15. – 16. století

Na počátku 15. století byla Litomyšl, tak jako mnoho dalších českých a moravských měst, svědkem vzrůstající nespokojenosti venkovského lidu, pramenící ze sociálních rozporů, a zároveň svědkem sporů mezi katolickou a protestantskou šlechtou.⁶

V té době poprvé, a později mnohokrát, byla Litomyšl městem, v němž se rodily a kde působily významné osobnosti českých dějin. Jedním z prvních významných rodáků byl Mikuláš z Litomyšle, stoupenec Husův a děkan artistické fakulty, později dokonce rektor pražské univerzity. Druhým významným občanem města byl Jan Železný, litomyšlský biskup, který byl naopak zarytým odpůrcem Husa, což potvrdil svou účastí na kostnickém koncilu, kde byl v roli Husova žalobce. Plná moc, kterou mu dal koncil do rukou, aby potíral kacířství v českých zemích, ještě zhoršila jeho špatnou pověst mezi protestantskými feudály, což vedlo k drancování jeho litomyšlského panství. Do Litomyšle se již nevrátil a roku 1418 se stal biskupem olomouckým.⁷

³ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 33. ISBN 80-7203-749-8.

⁴ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 34. ISBN 80-7203-749-8.

⁵ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání*. Vydání druhé, opravené a doplněné. Litomyšl: Město Litomyšl, 2016. s. 70. ISBN 978-80-905821-4-9.

⁶ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 35. ISBN 80-7203-749-8.

⁷ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 36. ISBN 80-7203-749-8.

Litomyšlské biskupství zaniklo po několika střetech měšťanů s pražskými a táboritskými vojsky, která zabrala město v roce 1425 a vyhnala kanovníky zdejší kapituly do Svitav. V roce 1432 pak přišel do města nový hejtman Vilém Kostka z Postupic, za jehož vlády město prožívalo jedno z největších období rozmachu. Kostkové přestavěli biskupskou rezidenci na své sídlo, znovu vystavěli kostel Povýšení sv. Kříže zničený požárem, náměstí doplnili radniční věží s hodinami a v domech kolem náměstí přikázali udělat podloubí. Pod jejich vedením proběhla ve městě reformace a Litomyšl se stala městem českých bratří. Kolem sídla Kostků začalo vznikat Nové neboli Horní město, které se brzy stalo centrem českobratrského života. Měl zde sídlo biskup Jednoty bratrské, vznikl zde jeden z nejstarších českobratrských sborů a tiskárna, kde se tiskly spisy bratrských autorů, např. lékaře Jana Černého nebo cestovatele Martina Kabátníka, jehož vyprávění z cest do Malé Asie a severní Afriky bylo vydáno pod názvem *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta*.⁸

Období rozkvětu města skončilo v roce 1547, kdy se příslušníci rodu Kostků postavili proti císaři Ferdinandovi I. a po porážce stavů jim byla Litomyšl zkonfiskována ve prospěch Habsburků. Úpadek završila řada rozsáhlých požárů (1546, 1560) a stejně ničivá povodeň v roce 1561. Od roku 1562 platil ve městě požární řád a v roce 1567 byl vydán řád čistoty, který zakazoval vyvážení hnoje na území města, a naopak zavazoval měšťany k čištění odpadních jímek a příkopů a k zametání ulic před domy.

1.4.2. 17. století

Habsburkové město získali, nikdy však na panství nehosподаřili, ale propůjčovali je do zástavy svým věřitelům. Po několika drobných majitelích získal Litomyšl Vratislav z Pernštejna, nejvyšší kancléř království českého. Tento renesanční šlechtic, který vnesl do Litomyšle ducha evropských královských dvorů a nechal přestavět chátrající sídlo Kostků na výstavnou renesanční rezidenci, však zároveň přinesl změnu náboženského vyznání. Oženil se s Marií Manrique de Lara, katoličkou z předního španělského rodu Mendozů a díky jejímu vlivu se stal jedním z představitelů protireformace v Čechách.⁹

Po smrti Vratislava i jeho ženy se panství v Litomyšli ujala Vratislavova sestra Polyxena, provdaná za nejvyššího císařského kancléře Zdeňka z Lobkovic, která horlivě pokračovala v potlačování všeho nekatolického. Na začátku třicetileté války v roce 1619 vypukly ve městě a okolí nepokoje, které vedly k vraždám a plenění. Polyxena za tyto násilnosti odebrala městu

⁸ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 37. ISBN 80-7203-749-8.

⁹ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 39. ISBN 80-7203-749-8.

privilegia, která navrátila až v roce 1627 po vydání Obnoveného zřízení zemského, a to pod podmínkou, že litomyšlští měšťané přestoupí na katolickou víru.

Českokobrabského ducha se v Litomyšli nikdy nepodařilo zcela vymýt. Měšťané konverzi předstírali a tajně se zúčastnili bohoslužeb a přijímání podobojí na sousedním žerotínském panství.¹⁰

Třicetiletá válka přinesla městu mnoho utrpení, švédská vojska prošla městem celkem čtyřikrát, což bylo vždy doprovázeno drancováním a vypalováním domů a stodol. Podle záznamů v městské kronice bylo v roce 1654 v Litomyšli 60 vypálených a opuštěných domů.

Po smrti Polyxeny se panství ujal Vratislav II. z Pernštejna, který dostal Litomyšl natrvalo do majetku rodu. Opět nastaly pro město lepší časy. Vratislav II. investoval peníze a úsilí do obnovy města i zámku. V zámku nechal postavit velký pivovar a na Dolním předměstí založil nový panský dvůr Pernštejn. Poslední majitelkou panství z rodu Pernštejnů se stala Vratislavova sestra Frebonie, která v rámci svých rekatolizačních snah přivedla do města školský řád piaristů, kteří zde vybudovali piaristickou kolej a novou školu. Frebonie před svou smrtí vybrala za pokračovatele vlády nad litomyšlským panstvím rod Trauttmansdorffů. Císařský diplomat Maxmilián z Trauttmansdorffu koupil zámek i panství v roce 1652. Nový šlechtický rod přinesl do Litomyše baroko, ale také větší útisk poddaných a neúměrný rekatolizační tlak, který v roce 1680 vyústil ve velké povstání.

1.4.3. 18. století

Trauttmansdorffové přestoupili ke katolicismu nedlouho před svým příchodem do Litomyše, o to silnější byla jejich snaha o konverzi protestantských poddaných. Zároveň se však zasloužili o zvelebení města a duchovní i intelektuální rozvoj velkorysou podporou piaristického kláštera, nové školy a výstavbou honosných církevních objektů. V roce 1714 byl položen základní kámen k novému chrámu Nalezení sv. Kříže podle projektu Giovanniho Battisty Alliprandiho. Ten se dokončení kostela nedožil, práce po něm převzal a roku 1722 chrám dokončil František Maxmilián Kaňka. Kostel má bohatou sochařskou výzdobu z dílny Matyáše Bernarda Brauna, kterému se sochami pomáhal Jiří František Pacák. Nový kostel se stal symbolem vítězství protireformace.¹¹

¹⁰ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 41. ISBN 80-7203-749-8.

¹¹ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 42. ISBN 80-7203-749-8.

Rod Trauttmansdorffů vymřel po přeslici roku 1757, kdy se poslední dědička rodu Marie Josefa provdala za hraběte Františka Josefa z Valdštejna. Po její smrti manžel vstoupil do řádu kapucínů a panství převzal jejich syn Jiří Kristián.

Za vlády Valdštejnů postihlo Litomyšl mnoho katastrof. V době sedmileté války táhly městem armády obou stran, v letech 1769 a 1775 město postihly dva velké požáry, v roce 1771 hladomor a v roce 1781 povodeň. I přes tyto nepřízně osudu se však v Litomyšli také budovalo a začal se zde projevovat duch osvícenství. Město se rozrůstalo, byl vybudován letohrádek Karlov, založena první pošta a postaveno nové děkanství.

Roku 1770 proběhlo první sčítání lidu. Když v roce 1781 vydal císař Josef II. toleranční patent a zrušil nevolnictví, měšťanstvu v Litomyšli se začalo volněji dýchat. Josefínské reformy však přinesly také změny v řízení města, omezily práva měšťanů a do čela města byl postaven purkmistr, opírající se o skupinu radních a sekretáře.¹²

1.4.4. 19. století

Roku 1790 zemřel Jiří Kristián a jeho nástupce Jiří Josef se nemohl dostatečně věnovat zvelebování zámku a zámeckých zahrad, protože začala další válka, tentokrát s Francií a Ruskem, které se šlechtic osobně účastnil. Městem opět několikrát přešly armády, v roce 1800 se prý ve městě zastavil i generál Suvorov. Přesto zámek a okolí prošly zásadními změnami, zejména zámecký park, v němž vznikla francouzská květinová zahrada a zadní část byla přeměněna v anglický park. V něm nechal hrabě Jiří Josef postavit kamenného lva na počest svého bratra Františka, který padl roku 1796 v bitvě proti Francouzům. Interiér zámku získal klasicistní vzhled a v přízemí bylo zřízeno divadélko s velkým jevištěm, kde se hrála představení pro vrchnost, měšťany a úředníky.

Také tvář města se měnila. V Nedošínském háji pak byly postaveny lázně, taneční síň, pavilony a nová kaplička sv. Antonína. Měšťanské domy získaly empírový vzhled, ve dvacátých letech bylo vydlážděno náměstí i přilehlé ulice a v místech zbořených původních hradeb byly vysázeny aleje.¹³

Národní obrození

Litomyšl se svými duchovními i kulturními tradicemi se stala jedním z center obrozeneckého života. Prvním šířitelem myšlenek obrození se stala piaristická kolej, což je

¹² GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 43. ISBN 80-7203-749-8.

¹³ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 44-45. ISBN 80-7203-749-8.

téměř historický paradox vzhledem k jejímu původnímu účelu jako baště protireformace a konzervatismu. Piaristické gymnázium bylo vyhledáváno studenty z celého kraje, stejně tak později založená kolej filozofie. Mezi studenty byla řada pozdějších významných osobností, např. Jan Evangelista Purkyně, František Matouš Klácel či František Augustin Brauner.¹⁴ Ani litomyšlští občané v obrozeneckých snahách nezůstávali pozadu. V hostinci U Černého orla bylo zřízeno jedno z prvních stálých divadel v Čechách, řezník František Jelínek sepsal „Hystorii města Litomyšle“ ve třech svazcích a tiskař Václav Tureček vedl tiskárnu, v níž se vydávaly obrozenecké česky psané spisy, např. Kvítí májové Magdaleny Dobromily Rettigové. Právě Rettigová měla velký vliv na utváření kulturního a obrozeneckého ovzduší v Litomyšli. V domě Rettigových na Špitálském náměstí se scházely osobnosti litomyšlského kulturního a společenského života. Rettigová nabádala zejména ženy k literárnímu vzdělání, iniciovala rozšíření možností vzdělávání pro ženy, ale nejznámější je svými kuchařskými knihami, zejména „Domáci kuchařkou“.

Ve stejné době se v Litomyšli narodili dva významní čeští umělci. V zámeckém pivovaru se narodil Bedřich Smetana, zakladatel novodobé národní hudby a druhým rodákem byl Julius Mařák, malíř-krajinář a grafik, a později první rektor Akademie výtvarných umění v Praze.¹⁵

Když přišel revoluční rok 1848, v Litomyšli už existovaly měšťanská a studentská garda, které spěchaly na pomoc Praze. Po porážce Červnové revoluce byly gardy rozpuštěny, filozofie byla jako samostatný školský ústav zrušena a obrozenecké snahy byly na nějaký čas potlačeny. Ve školách opět zavládla němčina. Tyto události popsal Alois Jirásek ve své Filosofské historii. Sám strávil v Litomyšli 14 let jako suplent a profesor na gymnáziu. Zde se také oženil s Marií Podhájskou z blízké Poličky.

Záhy se však přece začaly objevovat záblesky lepších svobodnějších časů. Bylo zrušeno poddanství a městští úředníci už nebyli dosazováni vrchností, ale obce samy si mohly volit představenstvo. Roku 1850 se v Litomyšli konaly první obecní volby a prvním purkmistrem byl zvolen Jiří Hradecký. Změnilo se uspořádání města tím, že byla k centru připojena obě předměstí. Rozvíjel se také divadelní život, v Litomyšli hostovaly divadelní společnost Josefa

¹⁴ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 46. ISBN 80-7203-749-8.

¹⁵ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 47. ISBN 80-7203-749-8.

Aloise Prokopa, Zolnerova společnost Josefa Kajetána Tyla a Josefa Jana Stránského. V roce 1868 se litomyšlská delegace zúčastnila položení základního kamene Národního divadla.¹⁶

Další významnou literární osobností, která spojila svou tvorbu s Litomyšlí a okolím, byla Teréza Nováková. Přišla do města se svým manželem, profesorem na místním gymnáziu a kraj kolem Litomyšle si zamilovala. Vložila do něj děj mnoha svých románů: Jan Jílek, Na Librově gruntu, Děti čistého živého a Drašar.

V roce 1836 po smrti tiskaře Jana Turečka převzal jeho tiskárnu Antonín Augusta a vytvořil z ní významný podnik, kam přicházeli vydávat svá díla přední čeští autoři: Jan Neruda, Božena Němcová, Vítězslav Hálek a Jan Palacký. Jan Neruda zde redigoval časopis *Obrazy života* a učitel Antonín Konstantin Víták vydával časopis *Pěstoun moravský*.

V polovině 19. století přišla do Litomyšle nová vrchnost. Valdštejnové se dostali do finančních nesnází a museli zámek prodat. Novým majitelem se stal Maxmilián Karel Thurn-Taxis. Tento rod však v zámku nikdy nesídlil a nenavázal žádné vztahy s měšťany ani s piaristy.¹⁷

V 60. letech nastalo příznivější klima také pro spolkový život. Byla založena Beseda, Zpěvácký spolek Vlastimil, a Jednota divadelních ochotníků. Po roce 1870 byla ustavena Sokolská jednota, Akademický spolek, Sbor dobrovolných hasičů a Spolek paní a dívek. Také ve městě se budovalo: reálka získala novou budovu, byla založena spořitelna, občanská záložna a v nové poště byl zřízen telegraf. Město bylo nově spojeno se světem železnicí, i když jen lokálkou z Chocně přes Vysoké Mýto.

V roce 1883 vznikl Spolek pro vybudování divadla a na počátku 20. století byl na místě, kde stával pavilon Karlov položen základní kámen Smetanova domu. Divadlo bylo otevřeno v roce 1905 provedením Smetanovy opery *Dalibor*.¹⁸

1.4.5. 20. století

Na počátku 20. století se v Litomyšli kromě kulturního a spolkového života rozvíjí prudce také průmysl. Je zde velké množství obuvnických manufaktur, vznikla Hášova elektrárna, pila, keramický závod, litografický závod a výroba hudebních nástrojů. Dalším novým prvkem, který přineslo 20. století, byl sport. V Litomyšli vznikl jako první Klub velocipedistů, který však neměl dlouhého trvání, protože jízda na vysokém kole byla značně nebezpečná. Na něj

¹⁶ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 51-52. ISBN 80-7203-749-8.

¹⁷ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 48-50. ISBN 80-7203-749-8.

¹⁸ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 52. ISBN 80-7203-749-8.

navazující spolek cyklistů vytrval dodnes. Na Hlubokém rybníku byla zřízena plovárna a na sokolském cvičišti tenisové kurty a první fotbalové hřiště.

První světová válka krutě zasáhla do života města a mnoho mužů z tohoto kraje ve válce padlo. V roce 1918 město přivítalo rozpad monarchie a založení Československa. Prvním purkmistrem města v novém samostatném státě byl zvolen lékař František Lašek, znalec místních dějin a autor několika historických prací. Pod jeho vedením se město začalo rozrůstat i za řeku Loučnou, vznikla Masarykova čtvrť, a v ní novostavba gymnázia a nová nemocnice. Na náměstí vyrostl hotel Zlatá Hvězda a nová knihovna ve staré radnici.¹⁹

Ve 20. letech byla vybudována silniční trať Praha – Hradec Králové – Brno, která prořala Litomyšl a přinesla v té době nové možnosti podnikání. V Litomyšli vznikly také mnohé pomníky a památníky odkazující k umělcům s městem spojeným. 19. června 1921 byl odhalen pomník Českým bratřím na Růžovém paloučku. Byl to měděný sloup z dílny Aloise Meteláka, který také vytvořil pomník Janu Ámosi Komenskému umístěný v blízkosti Smetanova domu. Roku 1924 byla odhalena socha Bedřicha Smetany na dolním konci Smetanova náměstí sochaře Jana Štursy.

Ve 20. a 30. letech minulého století proběhlo v Litomyšli mnoho výstav věnovaných významným osobnostem: Aloisu Jiráskovi, Boženě Němcové, Juliu Mařákovi a Bedřichu Smetanovi. V Městské obrazárně v prostorách zámku se shromáždila díla Julia Mařáka, Maxe Švabinského, Františka Tichého, Jana Zrzavého, Václava Špály a mnoha dalších. Po druhé světové válce byla sbírka rozvezena do jiných výstavních prostor a trvalo 50 let, než se v roce 2000 v prostorách zámku otevřela nová důstojná galerie.²⁰

V roce 1937 se v Litomyšli a okolí natáčela Filosofská historie Otakara Vávry, které se v komparsu nadšeně zúčastnilo mnoho místních ochotníků. Příběh Filosofské historie z roku 1848 jakoby předznamenal události následujících let, kdy se po Mnichovské dohodě roku 1938 změnil hranice republiky a Litomyšl se stala pohraničním městem. Období okupace a odboj si vyžádaly 160 obětí z řad obyvatel města a litomyšlská židovská obec přestala existovat. Po válce bylo mnoho obyvatel německé národnosti z okolních vesnic odsunuto a přistěhovali se sem lidé z různých koutů republiky s nadějí na nový domov.²¹

¹⁹ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 53-54. ISBN 80-7203-749-8.

²⁰ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 55. ISBN 80-7203-749-8.

²¹ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 56. ISBN 80-7203-749-8.

Po roce 1948 se změnou režimu přišla také změna atmosféry města. Z řemeslníků a malých manufaktur se staly národní podniky, občané přihlíželi procesu s rektorem piaristické koleje Františkem Ambrožem Stříteským a skupinou mladých katolíků, kteří byli obviněni ze „zrady pracujícího lidu“. Přes všechny politické a společenské změny si Litomyšl zachovala poměrně čilý kulturní život. Roku 1949 se konal pod záštitou litomyšlského rodáka Zdeňka Nejedlého první ročník operního festivalu Smetanova Litomyšl. V roce 1953 byly zahájeny práce na rekonstrukci sgrafitových fasád zámku, později opraven zámecký pivovar a otevřen veřejnosti rodný byt Bedřicha Smetany a jízdárna. V roce 1974 byla zahájena tradice podzimního festivalu Mladá Smetanova Litomyšl a v roce 1984 v zámku otevřeno Muzeum české hudby. Tento projekt však necitlivě změnil dispozice interiéru zámku a po roce 1989 byl zrušen a zámecké expozice dobového nábytku a obrazů znovu otevřeny veřejnosti v prohlídkových trasách.

V roce 1974 začal projekt rekonstrukce sgrafitové výzdoby zámku, který přivedl do Litomyšle skupinu umělců restaurátorů nepohodlných tehdejšímu režimu, což proměnilo město ve vzácnou oázu svobodné tvorby. Hlavou umělecké skupiny byl sochař Olbram Zoubek, který se v Litomyšli usadil a vytvořil rozsáhlé dílo, které můžeme vidět nejen v Klášterních zahradách nebo na Smetanově náměstí, ale především ve sklepení zámku, kde se nachází stálá expozice Zoubkových soch. K dalším výrazným tvářím skupiny patřil malíř Václav Boštík, rodák z blízkého Horního Újezdu.²²

V roce 1977 byla v domě U Rytířů na Smetanově náměstí otevřena Galerie Josefa Metličky, malíře, který do Litomyšle přišel ve 20. letech, městu zůstal věrný a věnoval mu sbírku svých obrazů.

Po roce 1989 se otevřely možnosti podnikání, vznikaly soukromé firmy a živnosti. Roku 1990 se starostou stal Miroslav Brýdl, který pozvedl město duchovně i architektonicky. Vznikly dvě nové základní školy, sportovní hala a nový moderní kostel. V roce 1993 bylo v Portmanově domě na Záhradí otevřeno Museum Josefa Váchala – Portmoneum a studenti a učitelé školy restaurování a konzervačních technik vytvořili ojedinělý projekt sgrafitové výzdoby ve Váchalově ulici. Od roku 1998 má Litomyšl i Muzeum restaurování a historických technologií v Červené věži. Škola restaurování se stala vysokoškolským Institutem restaurování a konzervačních technik a Litomyšl se tak zařadila mezi města s vysokými školami.

Město Litomyšl je členem řady sdružení cestovního ruchu, především České inspirace, která má za cíl přispívat k rozvoji cestovního ruchu v 8 členských městech. Pro město byl

²² GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 57-59. ISBN 80-7203-749-8.

významný rok 1999, kdy byl zámecký areál zapsán do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.²³

1.5. Významné osobnosti

Přestože Litomyšl nepatří k velkým městům, má dlouhou zajímavou historii a velmi bohatý kulturní život. V době národního obrození se stala jedním z center českého národního života, a od té doby se zde objevovalo mnoho významných osobností, které pozvedaly úroveň života v oblasti kultury a zároveň zvaly do Litomyšle další umělce z mnohých odvětví. Z dlouhé řady jsem vybrala pouze hrstku těch nejvýznamnějších.

Bedřich Smetana

Nejslavnějším litomyšlským rodákem byl bezpochyby hudební skladatel a učitel hudby Bedřich Smetana. Na jeho počest je pojmenováno hlavní litomyšlské náměstí, kulturní dům i vyhlášený festival klasické hudby Smetanova Litomyšl.

Bedřich Smetana se narodil 2. března 1824 v rodině zdejšího sládka v zámeckém pivovaru, kde se dnes nachází expozice jeho rodného bytu. Od raného dětství se vzdělával v hudbě, konkrétně ve hře na klavír a na housle. Studoval gymnázium v Plzni a po jeho absolvování odešel studovat kompozici do Prahy. Při studiu se živil jako učitel hudby a v roce 1848 založil vlastní hudební školu. Proslavil se nejen v Čechách, ale také v zahraničí, konkrétně ve švédském městě Göteborgu, kde v polovině 19. století působil jako skladatel, sbormistr a učitel hudby. Zde zkomponoval symfonické básně Richard III. či Macbeth.

Poté, co se vrátil do Čech, jeho sláva vzrostla díky několika operám uvedeným v Prozatímním divadle, především operou Braniboři v Čechách a Prodaná nevěsta. Mezi ostatní Smetanovy světově známé opery z 60. let 19. století patří Dalibor, Dvě vdovy či Libuše, která byla určena k slavnostnímu otevření Národního divadla.

Ve svých padesáti letech Bedřich Smetana ohluchl. Přestěhoval se z Prahy do Jabkenic u Mladé Boleslavi, kde složil opery Tajemství, Čertova stěna či Hubička. Slávu mu přineslo nejen 8 výše zmíněných oper, ale také mistrovský cyklus symfonických básní nazvaný Má vlast, ve kterém jsou zahrnuty básně Vyšehrad, Vltava, Šárka, Z českých luhů a hájů, Tábor a Blaník.

²³ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. s. 60-62. ISBN 80-7203-749-8.

Krutá nemoc, která mu znemožnila slyšet jeho milovanou hudbu, měla vliv i na jeho duševní zdraví, které se rychle zhoršovalo. Zemřel 12. května 1884 v Praze.

Bedřich Smetana je právem považován za jednoho z nejvýznamnějších skladatelů české i světové klasické hudby. Jeho jméno se objevuje v názvech náměstí, ulic a sadů v mnohých českých městech, a cyklus *Má vlast* je každoročně nezbytnou součástí festivalu *Pražské jaro* coby zahajovací koncert.²⁴

Alois Jirásek

Alois Jirásek, uznávaný prozaik, dramatik a učitel dějepisu, se narodil 23. srpna 1851 v Hronově.²⁵ Do Litomyšle přišel v říjnu 1874, poté co dokončil vysokoškolská studia v Praze. Začínal zde jako suplent na císařsko-královském gymnáziu, jehož ředitelem byl Antonín Tille, blízký přítel Boženy Němcové. Několik let působil jako učitel na městské reálce s poměrně vysokým platem. Roku 1882 se vrátil zpět na gymnázium, kde vyučoval až do roku 1883. V budově tehdejšího gymnázia dnes sídlí Regionální muzeum v Litomyšli.

Během svého pobytu v Litomyšli se několikrát stěhoval a v roce 1879 se zde oženil s Marií Podhajskou. Celou dobu žil Jirásek v Litomyšli čilým společenským životem a město mu přirostlo k srdci. Za jeho působení zde vznikají dvě jeho významná díla: *Filosofská historie* (1877) popisující život litomyšlských studentů a román *Psohlavci* (1884) odehrávající se na konci 17. století, jehož hlavním námětem byla legenda o vůdci Chodů Janu Kozinovi. Během let strávených v Litomyšli podnikl několik studijních cest do okolí; se svými kolegy navštívil např. Košumberk, kostel na Chlumku, Růžový palouček u Morašic, Nové Hrady, Orlické podhůří, Potštejn a jiné.

Jirásek zemřel 12. března 1930. Pod litomyšlským zámekem se nachází pomník na jeho počest a je po něm pojmenováno místní gymnázium.²⁶

Božena Němcová

Nejvýznamnější česká spisovatelka 19. století Božena Němcová se narodila 4. února 1820 ve Vídni. Datum narození i její původ je spojen s řadou otazníků. Božena Němcová,

²⁴ Bedřich Smetana. *Národní divadlo* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/profil/bedrich-smetana-1594642>

²⁵ Alois Jirásek. *Osobnosti města Litomyšle* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: https://www.litomysl.cz/osobnosti/alouis_jirasek

²⁶ Životopis. *Alois Jirásek.cz* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://alouisjirasek.cz/zivotopis/>

rodným jménem Barbora Panklová, si velmi mladá vzala téměř o generaci staršího Josefa Němce, s kterým se kvůli jeho práci často stěhovala.

Do Litomyšle přichází Němcová s manželem poprvé roku 1839, v době, kdy již mají ročního syna Hynka a očekávají narození druhého syna Karla. Rok v Litomyšli strávila chozením na procházky do nedalekého Nedošína a seznámila se tu s Magdalenou Dobromilou Rettigovou.

Podruhé přijela do Litomyšle na pozvání nakladatele Antonína Augusty v roce 1861. Ten po Němcové chtěl, aby připravila své sebrané spisy, jejichž součástí mělo být i druhé vydání *Babičky*. Nakladatel nechal spisovatelku ubytovat v hotelu U Modré hvězdy v naději, že bude na spisech pracovat, aby je mohl vydat. Trpěla už ale takovými bolestmi kvůli pokročilé rakovině, že nebyla schopna naplno psát a byla vybíduta k odjezdu do Prahy. Na sklonku života ještě stihla vepsat věnování své dceři Theodoře do nepovedeného Augustova vydání *Babičky*. Zemřela 21. ledna 1862 v Praze.

Na počest Boženy Němcové je na Smetanově náměstí na domě č. 27, ve kterém rok žila, umístěna její busta a na hotelu Zlatá Hvězda (dříve hotel U Modré hvězdy) pamětní deska.²⁷

Magdalena Dobromila Rettigová

Autorka kuchařských knih, spisovatelka a buditelka Magdalena Dobromila Rettigová se narodila 31. ledna 1785 do německy mluvící rodiny Artmannových. Již od dětství se musela starat o domácnost a pomáhat matce vydělávat na živobytí. V roce 1808 se provdala za vlastence a literárního tvůrce Jana Aloise Sudiprava Rettiga. Oba hodně četli a literárně tvořili. Vlastenectví začalo být velmi blízké i Magdaleně Dobromile a díky tomu, že se ve svých 35 letech začala učit česky, si dopisovala a scházela se s ostatními českými vlastenci.

Na podzim roku 1834 se s manželem přestěhovala do Litomyšle, kde strávila posledních jedenáct let svého života. Za svůj život sepsala několik kuchařek, z nichž nejznámější je „Domácí kuchařka“. Věnovala se divadelnictví a ochotnictví a mnoho místních dívek a paní naučila vařit.²⁸

Magdalena Dobromila Rettigová zemřela 5. srpna 1845 v domě č. 151 na Toulovcově náměstí. Na její počest jsou každoročně pořádány Gastronomické slavnosti s pestrým kulturním

²⁷ Božena Němcová: v Litomyšli rodila, smála se i umírala. *Český rozhlas Pardubice* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://pardubice.rozhlas.cz/bozena-nemcova-v-litomysli-rodila-smala-se-i-umirala-8141822>

²⁸ Magdalena Dobromila Rettigová. *Regionální muzeum v Litomyšli* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <http://www.rml.cz/cs/regionalni-historie/popularizacni-clanky/rettigova.html>

programem, soutěžemi i ochutnávkou nejrůznějších jídel a její jméno nese také restaurace „Rettigovka“, ve které jsou zaměstnány osoby s handicapem.²⁹

Olbram Zoubek

Olbram Zoubek, uznávaný český figurální sochař a restaurátor, spojil značnou část svého tvůrčího života s městem Litomyšl a městu také odkázal největší soubor svých prací – soch vystavených ve stálé expozici v zámeckém sklepení a také v Klášterních zahradách.³⁰

K jeho restaurátorským počínům v Litomyšli patří rekonstrukce domu U Rytířů, rekonstrukce zámeckého pivovaru, obnova Klášterních zahrad a restaurování sgrafitového pláště zámku. V Praze jsou jeho nejvýznamnějšími kompozicemi pomník obětem komunismu na schodech pod Petřínem a pomník Jana Palacha na Palachově náměstí.

Olbram Zoubek se narodil 21. dubna 1926. Studoval na uměleckoprůmyslové vysoké škole v Praze v sochařském ateliéru Josefa Wagnera. Hlavním zdrojem inspirace v jeho tvorbě byla ženská i mužská těla, skrz která vyjadřoval pocity, vztahy, ale také víru ve svobodu a smysl lidské existence. Tehdejší politický režim považoval Zoubkovu touhu po svobodné tvorbě za nebezpečnou, a proto se přestěhoval z Prahy do Litomyšle, kde od 70. do 90. let 20. století společně s Václavem Boštíkem, Zdeňkem Palcrem a Stanislavem Podhrázským pracovali na restaurování sgrafitové fasády zámku. Byl členem umělecké skupiny Trasa a získal řadu ocenění, mezi nimiž byla i Medaile Za zásluhy. Od roku 2009 do své smrti 15. června 2017 byl čestným občanem města Litomyšl.³¹

Josef Váchal

Josef Váchal byl malíř, grafik, sochař, řezbář a spisovatel, který se narodil 23. září 1884. Vyučil se knihvazačem a navštěvoval také soukromé umělecké školy. Váchalova osobitá tvorba vycházela z jeho úzkostných stavů, strachu z neznáma a halucinací a často se v ní střetávala spirituální rovina s humorem a ironií. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří literární opus *Krvavý román* ilustrovaný dřevoryty, ve kterém odkazuje mimo jiné na Litomyšl a Portmanův dům.

Byl to právě knihovník, tiskař a sběratel Josef Portman, který přivedl svého přítele Josefa Váchala do Litomyšle v roce 1920 s prosbou o vymalování stěn svého domu, nynějšího

²⁹ Osobnosti – Magdalena Dobromila Rettigová. *Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: https://www.litomysl.cz/osobnosti/magdalena_dobromila_rettigova

³⁰ O autorovi. *Olbram Zoubek* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <http://www.olbramzoubek.cz/cs/olbram-zoubek.html>

³¹ Olbram Zoubek. *Litomyšlský architektonický manuál* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://lam.litomysl.cz/umelec/336-olbram-zoubek>

Portmonea – Musea Josefa Váchala. V roce 1924 Váchal dokončil unikátní dekoraci interiérů včetně nábytku, která obsahuje výrazně barevnou a nesourodou směsici malířských stylů s postavami d'áblů, andělů, skřetů a různých reálných i smyšlených postav.

Druhým významným počinem v Litomyšli, který odkazuje na Josefa Váchala, je Váchalova ulice mezi Smetanovým náměstím a Regionálním muzeem. Předlohou sgrafitové výzdoby této ulice, kterou v roce 1998 zhotovili studenti zdejší Fakulty restaurování Univerzity Pardubice na popud Ladislava Horáčka, byly dřevoryty ve Váchalově Krvavém románu. Josef Váchal zemřel 10. května 1969.³²

2. KULTURNÍ PAMÁTKY

2.1. Profánní památky

K profánním památkám Litomyšle patří zámecký areál, Regionální muzeum, Portmoneum, Muzeum domečků, panenek a hraček, ale také Smetanův dům, Váchalova ulice či památníky významných osobností Litomyšle.

2.1.1. Zámek Litomyšl

Zámek Litomyšl je jedním z nejkrásnějších renesančních zámků u nás. Spolu se zámky v Českém Krumlově, Kroměříži, Třebíči a Telči patří mezi památky UNESCO. Od poloviny 16. století se na Litomyšlském zámku vystřídalo mnoho majitelů od Kostků z Postupic přes rod Pernštejnů, Trauttmansdorffů až po poslední šlechtický rod Thurn-Taxisů. Od roku 1945 je zámek Litomyšl majetkem státu a spravuje ho Národní památkový ústav.

2.1.1.1. Historie zámku

Slavíkovci a Přemyslovci

První písemná zmínka se objevila v Kosmově kronice české, kde byl hrad Litomyšl uveden jako hraniční pevnost knížete Slavníka (otce sv. Vojtěcha), a to už v roce 981. V roce 995 pak měl zdejší hrad přejít pod správu Přemyslovských knížat. Bohužel, tak jako mnoho jiných tvrzení v Kosmově kronice, byla tato zmínka moderními historiky zpochybněna.

V 11. století už zde trvalé osídlení nepochybně bylo. První historicky ověřitelná soudobá písemná zpráva je z roku 1098, kdy zde kníže Břetislav založil kostel a řádový dům pro benediktíny. Za panovníka Vladislava II. tu z popudu olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka v

³² Josef Váchal. *Litomyšlský architektonický manuál*. [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://lam.litomysl.cz/umelec/327-josef-vachal>

roce 1144 byl založen premonstrátský klášter, který dostal název Hora Olivetská a stál na místě dnešního zámeckého areálu.³³

Když bylo roku 1344 pražské biskupství povýšeno na arcibiskupství, Jan Lucemburský zřídil v Litomyšli novou diecézi s centrem v Litomyšli. Prvním biskupem byl Jan I., kterého v roce 1353 vystřídal Jan ze Středy, pozdější kancléř Karla IV. Biskupská katedrála stála na jihozápadní straně dnešního zámeckého nádvoří.³⁴

Kostkové z Postupic

Na počátku husitských válek v roce 1421 husité pod vedením Jana Železného město obsadili a následně vydrancovali, a biskupskou residenci dobyli a zničili. Později byl správcem města byl jmenován Bořek z Miletínka a roku 1432 se hejtmanem stal Vilém Kostka z Postupic, kterému císař Zikmund za věrné služby věnoval litomyšlské panství s dědičným právem pro jeho potomky. Kostkové významně přispěli k rozvoji města. Zpustlý klášter přestavěli na své sídlo a pod ním vystavěli Nové Město s náměstím a radnicí. V prvním stavovském povstání v roce 1547 se Kostkové z Postupic přidali k odbojné říšské šlechtě proti Habsburkům spolu s protestanskou šlechtou. Když bylo povstání poraženo, byl jejich majetek zkonfiskován a Litomyšl byla mnohokrát zastavována.³⁵

Pernštejnové

V roce 1555 získali litomyšlské panství Pernštejnové. V roce 1567 se stal dědicem rodového majetku Vratislav z Pernštejna, který na místě zpustlého hradu začal budovat reprezentativní sídlo. Měl přízvisko Nádherný, protože investoval obrovské peníze do výstavby a přestavby svých sídel, nakupoval sochy a obrazy, cennosti a drahé ušlechtilé koně, ale také budoval krásné zahrady, knihovny a obrazárny.³⁶

Z titulu své funkce kancléře království českého zadal projekt velkolepé moderní rezidence. Byl oceňován významnými evropskými šlechtici jako skvělý diplomat a pohostinný přítel. Oženil se se španělskou šlechtičnou Marií Manrique de Lara, s kterou měl 21 dětí. V roce

³³ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 10. ISBN 978-80-905555-8-7.

³⁴ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 11-12. ISBN 978-80-905555-8-7.

³⁵ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 14-15. ISBN 978-80-905555-8-7.

³⁶ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 15-21. ISBN 978-80-905555-8-7.

1572 se stal nejvyšším úředníkem v zemi (kancléřem) a všechna svá panství, včetně Litomyšle, pozvedl a rozšířil.³⁷

Proč se rozhodl udělat z Litomyšle své sídlo? Bylo to vzkvétající rušné město, leželo na obchodní stezce v polovině cesty mezi Prahou a moravskými panstvími Pernštejnů a kromě toho, už tam hrad býval – chátrající sídlo Kostků, které mohl jen přestavět. Spolu s Marií měli plán přestavět Litomyšl na honosné sídlo podle nejmodernějších pravidel evropské architektury, k čemuž přizvali architekta Giovanniho Battistu Aostalli de Sala, a později jeho příbuzného Ulrica Aostalli de Sala. Pro tento účel architekti zvolili typ italského renesančního zámku.³⁸ Podle projektu byla postavena čtyřkřídlá trojpodlažní budova s arkádovým nádvořím. V roce 1573 bylo vybudováno západní křídlo s kaplí a v roce 1581 dokončen východní trakt se spojovacími křídly.³⁹

Výzdobu fasády představují sgrafita, která jsou na vnějších stěnách zámeckého komplexu. Fasáda je členěna pravidelnými osami renesančních oken, jen okna patřící zámecké kapli jsou vysoká s lomenými oblouky, aby se vizuálně odlišila od světských částí stavby. Horní linii stavby tvořila lunetová římsa a složitá štítová atika – díky ní zámek připomíná korunu vypínající se nad městem. Na štítech byly vázové nástavce, zvané „čučky“ a za štíty skryté komíny, to vše zdobené psaníčkovými sgrafity s figurálními, rostlinnými a zvířecími motivy. Podle legendy nejsou žádné dvě psaníčka zcela totožná. Tuto mistrovskou práci vytvořilo několik tvůrců. Z pramenů je však známý pouze Šimon Vlach. Na jednom z psaníček je dokonce zpodobněn coby šašek, nad kterým je vyryto jeho jméno s přezdívkou ztřeštěný.

Nádvoří je obeháno třemi patry arkád, v přízemí tvoří arkádu bosované sloupy, v prvním patře mají sloupy toskánské hlavice a v druhém patře iónské hlavice. V bočních křídlech jsou široká schodiště spojující klenuté přízemí s obytnými a reprezentačními místnostmi v patrech. V podkroví bydlelo služebnictvo a v přízemí severního křídla se nacházela zámecká kuchyně.

Na severní straně jsou tři pásy figurálních sgrafit s náměty antických a křesťanských hrdinů, které představují boje. Honosné architektuře zámku odpovídalo i vybavení a zařízení interiérů, především obrazárna. Nic z toho se však nedochovalo, o bohatých uměleckých

³⁷ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 19. ISBN 978-80-905555-8-7.

³⁸ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 25. ISBN 978-80-905555-8-7.

³⁹ KŘÍŽOVÁ, Květa a SLAVÍK, Jiří. *Litomyšl: zámek a město*. Nymburk: VEGA-L, 2007. s. 5. ISBN 80-86757-00-5.

sbírkách víme jen z inventářů. Současně s výstavbou zámku byla na západní straně zámku vybudována zámecká zahrada, chráněná z vnější strany obranným valem a baštou se střílnou. Zahradu zdobila mramorová kašna a četná sousoší. Na vnějším nádvoří byl postaven pivovar, konírny, jízďárna a další hospodářské budovy.

Vratislav II. z Pernštejna zemřel v roce 1582 a jako přední politik českého království byl pohřben v katedrále sv. Víta v Praze. Nicméně, Litomyšl je jeho nejvelkolepější dílo.⁴⁰

Bohužel, Pernštejnové v přestavbách svých zámků a v nákladném životě utopili většinu rodinného majetku a postupně přicházeli o všechna svá panství. I Litomyšl byla dána do zástavy, ale dceři Vratislava II Polyxeně (vdově po Vilémovi z Rožumberka) se roku 1608 podařilo zástavní status litomyšlského panství zrušit a zámek byl převeden do dědičného majetku rodu. Poslední Pernštejn na litomyšlském zámku byl Vratislav Eusebius. Roku 1629 nechal rozšířit pivovar a vybudoval hlavní bránu do prvního nádvoří. Tato větev Pernštejnů vymřela po meči roku 1631, kdy litomyšlské panství zdědila zbožná Vratislavova sestra Frebonie. Roku 1646 tam pozvala řád piaristů, který tam založil piaristickou kolej a první gymnázium.

Trauttmansdorffové

Pak byl zámek i panství prodán císařskému diplomatovi Maxmiliánu z Trauttmansdorffu. S jeho rodem vstoupilo do Litomyšle baroko. Jeho syn František Václav z Trauttmansdorffu nechal vedle piaristické koleje postavit velkolepý chrám Nalezení sv. Kříže podle projektu Giovanniho Battisty Alliprandiho. Stavba byla dokončena o 8 let později Františkem Maxmiliánem Kaňkou, kterému majitelé zadali také barokní přestavbu zámku. Hlavní oltář a sochy v interiéru chrámu vytvořil Matyáš Bernard Braun a sochy světců na fasádě jsou dílem Jiřího Pacáka.⁴¹ František Maxmilián Kaňka v zámku upravil interiéry a vytvořil arkádovou chodbu podle jižní strany nádvoří. První nádvoří pak Kaňka uzavřel novou konírnou v průčelí se sochou Koněvoda od Matyáše Bernarda Brauna.⁴²

Po roce 1728, kdy vyhořel pivovar, byly podle projektu Kaňky sjednoceny všechny budovy v areálu zámku prakticky do dnešní podoby. Navrhl přestavbu starého renesančního

⁴⁰ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 29-31. ISBN 978-80-905555-8-7.

⁴¹ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 35-39. ISBN 978-80-905555-8-7.

⁴² KŘÍŽOVÁ, Květa a SLAVÍK, Jiří. *Litomyšl: zámek a město*. Nymburk: VEGA-L, 2007. s. 13. ISBN 80-86757-00-5.

pivovaru na prvním nádvoří, čímž uzavřel areál zámku a oddělil ho od městské výstavby. V zámku vznikly impozantní sály se štukovými dekoracemi, například bitevní sál vybavený velkými plátny s výjevem vítězných bitev Evžena Savojského.⁴³ Zmínky o zřízení příležitostného jeviště v jízdárně, kde se hrála divadelní představení kočovných společností, jsou již z roku 1696.⁴⁴

Valdštejn-Vartenberkové

Nejmladší dcera Františka Václava z Trauttmansdorffu, Marie Františka, se provdala za Františka Josefa Valdštejn-Vartenberka. Tak zámek i město přešlo do držení dalšího významného aristokratického rodu. Jejich syn Jiří Kristián inicioval zřízení divadla v roce 1767. Byl uměnilovný, vzdělaný aristokrat, který s oblibou navštěvoval vídeňské šlechtické salóny, četl evropské osvícence a miloval divadlo, proto jej zde nechal zřídit. Po smrti své manželky Marie Elisabeth z Ulfeldtu se tak trápil, že zemřel několik měsíců po ní.⁴⁵

V 18. století Litomyšl poznamenaly dva velké požáry v roce 1767 a 1775. Noví majitelé se tedy soustředili především na opravy poničeného zámku. Po požáru v roce 1775 byly zámecké budovy opraveny pod dohledem architekta Jana Kryštofa Halbicha. Přikázal zakrýt sgrafita, čímž zcela změnil vzhled zámku.⁴⁶

Další dědic rodu Valdštejn-Vartenberků, Jiří Josef, se soustředil především na úpravy zámecké zahrady. Nechal zasypat zbytky hradebního příkopu před zámek, snížil zeď kolem zahrady, kterou posázel mytologickými sochami antických božstev od Jiřího Pacáka. Na jižním konci zahrady směrem k parku také vznikl úřednický domek č. 94, v kterém je dnes mateřská škola.

Započalo se rovněž s formováním zámeckého parku, vystavěním mostků přes kanály i potok Gregorka. V parku vznikl také rokokový pavilon, zvaný salet, což je nevelký čtvercový domek se zkoseným nárožím zdobený uvnitř malbami egyptských krajin. Na prvním nádvoří byly dostavěny barokní úřednické domy jižně od pivovaru. Na konci 18. století bylo z jeho

⁴³ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 42. ISBN 978-80-905555-8-7.

⁴⁴ KRÍŽOVÁ, Květa a SLAVÍK, Jiří. Litomyšl: zámek a město. Nymburk: VEGA-L, 2007. s. 13. ISBN 80-86757-00-5.

⁴⁵ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 43-54. ISBN 978-80-905555-8-7.

⁴⁶ KRÍŽOVÁ, Květa a SLAVÍK, Jiří. Litomyšl: zámek a město. Nymburk: VEGA-L, 2007. s. 13. ISBN 80-86757-00-5.

příkazu v přízemí západního křídla zřízeno unikátní malebné klasicistní divadélko, které můžeme vidět dodnes. Dekorace v divadélku byly vytvořeny Josefem Platzerem.⁴⁷

Následující dědic litomyšlského panství Jiří Antonín Valdštejn-Vartenberk byl velmi oblíbený nejen proto, že dokázal jednat se šlechtickou smetánkou i s obyčejnými lidmi. Přátelil se s litomyšlskými měšťany, mezi kterými byl i otec Bedřicha Smetany František a navštěvoval se svými dětmi měšťanské plesy. Jeho syn Jiří se oženil s dcerou lesníka.

Thurn-Taxisové

Finanční situace se natolik zhoršila, že Valdštejn-Vartenberkové byli nuceni prodat zámek v dražbě v roce 1856. Panství získal Maxmilián Thurn-Taxis, který se pustil do přestavby a modernizace zámku. Jeho synové už se k dalším úpravám zámku v Litomyšli nedostali. Za 2. světové války byl Gabriel Albert sice propuštěn z wehrmachtu pro nedostatek loajality k nacistickému režimu a Karel August byl dokonce za své protinacistické postoje uvězněn gestapem, ale to nezabránilo konfiskaci litomyšlských statků na základě Benešových dekretů.

Znárodnění zámku

V roce 1945 přešel zámek do majetku státu a byl to první zámek v Československu, který byl otevřen veřejnosti a využíván pro kulturní účely. V roce 1949 tam byl u příležitosti oslav 125. výročí narození Bedřicha Smetany zahájen festival Smetanova Litomyšl.

Velký podíl na proměně zámku v národní kulturní památku měl litomyšlský rodák, ministr Zdeněk Nejedlý, z jehož popudu byla na zámku vytvořena nová instalace. Byly sem svezeny vzorové interiéry z konfiskovaných hradů a zámků. Instalace vracela zámek do první poloviny 19. století, tedy období empíru, biedermeieru a druhého rokoka. Důležitým prvkem byly odkazy k Bedřichu Smetanovi, který podle tradice na zámku jako malý hrával na klavír. V zámeckém pivovaru byla vytvořena expozice rodného bytu skladatele.⁴⁸

Mezi lety 1974 a 1981 byly opraveny hlavní zámecké budovy a vznikla v nich expozice o Litomyšli ve středověku a v renesanci. V roce 1984 bylo v zámku zřízeno Muzeum české hudby, které nahradilo historické expozice. Bohužel, v rámci úprav zámku pro potřeby muzea

⁴⁷ KŘÍŽOVÁ, Květa a SLAVÍK, Jiří. Litomyšl: zámek a město. Nymburk: VEGA-L, 2007. s. 14. ISBN 80-86757-00-5.

⁴⁸ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 55-61. ISBN 978-80-905555-8-7.

došlo k necitlivým zásahům do interiéru, například byly odstraněny malované dřevěné stěny v původních ložnicích.

V rámci procesu restaurování unikátních renesančních sgrafit přišly do Litomyšle přední osobnosti české výtvarné scény 60. let: Olbram Zoubek, Stanislav Podhrázký, Václav Boštík, Dušan Kříčka a Zdeněk Palcr. Tito umělci, kterým tehdejší režim zakázal prezentovat vlastní tvorbu, se uchýlili k restaurování většinou z existenčních důvodů. Jejich přítomnost však pozvedla intelektuální a umělecký život v Litomyšli. Stala se jedním z center neoficiální české kultury.⁴⁹

Po roce 1989 bylo Muzeum hudby zrušeno a v zámku vzniklo několik nových prohlídkových tras. Západní sklepy byly přeměněny na expozici soch Olbrama Zoubka. V mnoha místnostech se dochovala rokoková květinová výmalba a štuková dekorace stropů. I vybavení místností obrazy svědčí o bohaté historii zámku, např. rozměrné panovnické podobizny Marie Terezie a Josefa II. a unikátní dramatické výjevy z bitev od Martina Muckenbrunera. Během prohlídky zámku je možné vidět i rozsáhlou expozici krajinomaleb od předních mistrů Antonína Mánesa, Augusta Piepenhagen a Aloise Bubáka. Nejen sgrafita a nástěnné malby, ale i předměty v interiéru např. nábytek, keramika či obrazy byly odborně a náročně restaurovány. Na těchto pracích se podíleli studenti a odborníci z litomyšlské Restaurátorské fakulty Univerzity Pardubice.⁵⁰

Litomyšlský zámek zůstal i po revoluci důležitým místem české historie a kultury. V roce 1994 vybral Václav Havel zámek v Litomyšli pro setkání sedmi střeoevropských prezidentů.

Důležitým milníkem byl rok 1999, kdy byl zámecký areál zapsán na seznam památek světového kulturního dědictví UNESCO, čímž byla potvrzena historická výjimečnost zámku a kvalita české architektury období renesance.⁵¹

Zámecké interiéry

Zatímco architektura a samotná stavba zámku se dochovala z doby renesanční, interiéry se během staletí proměňovaly v závislosti na nárocích majitelů zámku. V takzvaném

⁴⁹ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 62. ISBN 978-80-905555-8-7.

⁵⁰ KŘÍŽOVÁ, Květa a SLAVÍK, Jiří. Litomyšl: zámek a město. Nymburk: VEGA-L, 2007. s. 14-15. ISBN 80-86757-00-5.

⁵¹ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 63. ISBN 978-80-905555-8-7.

Vratislavově stavení jsou popsány bohatě zdobené renesanční síně. Ve stavebních denících zámku je zmíněno, že v roce 1571 zde bylo 13 klenutých sklepů a 36 pokojů. Jedním z důvodů, proč se do dnešní doby z krásných renesančních prvků v interiéru nedochovalo téměř nic, byl ničivý požár v roce 1635.

Po vymření rodu Pernštejnů, kdy převzali zámek Trauttmansdorffové, nechal František Václav z Trauttmansdorffu radikálně upravit zámecké pokoje. Architekt Maxmilián Kaňka se zasloužil o vznik barokních salonů a soukromých pokojů zámecké rodiny vybavených rokokovým či barokním nábytkem a vyhřívaných kachlovými kamny. Z tohoto období jsou však dochovány pouze výmalba v čítárně a výzdoba stropu ve velké jídelně. Za vlády následujících majitelů, Valdštejn-Vartenberků, byly pokoje vyzdobeny klasicizující výmalbou a vyplněny biedermeierovým, klasicistním a empírovým nábytkem. Důležitou a téměř poslední stavební úpravou zámku bylo vybudování domácího zámeckého divadla dokončeného roku 1797.

Kvůli vysokým dluhům Valdštejn-Vartenberků musel být zámek prodán v dražbě a koupil jej Maxmilián Karel Thurn-Taxis. Thurn-Taxisové však na zámku nežili a mnoho jejich osobních a cenných věcí bylo ze zámku odvezeno do jiných sídel. Na zámku poté sto let nikdo nežil, a pravděpodobně i díky tomu se dochovalo divadlo se sbírkou kulís. Po roce 1945 byl majetek zkonfiskován a na zámek byly dováženy sbírky z ostatních zabavených sídel, které je možné dodnes vidět také na jiných hradech a zámcích. Je zřejmé, že rozsáhlé požáry, úpravy a přestavby za vlády různých majitelů značně ovlivnily vývoj litomyšlského zámku. Nejlépe se dochovalo křídlo spojující druhé a třetí nádvoří, které nese renesanční sgrafita i krov ze 17. století.⁵²

Zámecké divadlo

Budování již zmíněného divadla začalo v roce 1767 pod vedením Jiřího Kristiána Valdštejn-Vartenberka. Toto původní divadlo bylo však zrušeno a nové, tedy současné, s hledištěm pro 150 diváků, bylo postaveno na místě bývalé solnice a mandlovny mezi roky 1796 a 1797. První představení se zde hrálo při oslavách hraběcího svátku až rok po dokončení, v dubnu roku 1798. Hlavním organizátorem a protagonistou při představení hry Mládenc a sok v jedné osobě byl hrabě Jiří Josef Valdštejn-Vartenberk, dalšími účastníky byli členové jeho rodiny, přátelé, zámečtí sloužící či muzikanti z řad měšťanů. Kvůli napoleonským válkám

⁵² KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 83-87. ISBN 978-80-905555-8-7.

mělo divadlo pauzu, ale poté opět ožilo a fungovalo až do 40. let 19. století. Poté už zde hráli pouze litomyšlští ochotníci.

Co se týče výzdoby divadla, na první pohled nejspíš diváka zaujme lyra v paprscích zdobící strop a hlavní lóže uprostřed balkonu. Nad portálem visí erb rodu Valdštejn-Vartenberků. Jedinečným prvkem divadla je dochovaný soubor dekorací namalovaných Josefem Platzerem, dvorním divadelním malířem a vídeňským mistrem. Nejen malby Platzera, ale také kompletně zachovaný interiér a jevištní mechanismus dělají z litomyšlského zámeckého divadla památku na evropské úrovni.⁵³

Hlavní sál

Pouze hlavní sál a velká jídelna mohou připomenout, jak veliké byly původní renesanční sály zámku. Tento sál byl využíván ke společenským příležitostem, mezi které patřily oslavy, plesy či divadelní představení. Dvorní malíř Valdštejn-Vartenberků, Dominik Dvořák, vyzdobil pokoj barokně-klasicistními výmalbami v béžovo-růžových odstínech. Do zdí jsou vsazeny portréty rakouské císařovny Marie Terezie, jejího muže Františka I. Štěpána Lotrinského, její dcery Marie Antoinetty a zetě Ludvíka XVI. Sál zdobí také klavír, a společně s pohledem na zámecký pivovar, ve kterém se narodil Bedřich Smetana, připomínají dlouhou a významnou hudební tradici Litomyše.⁵⁴

Velká jídelna

V již zmíněné velké jídelně se potkávají vybavení z 19. století, barokně-klasicistní výzdoba a velikost krásných renesančních sálů. Štukový strop zdobí tvorba barokního mistra Františka Maxmiliána Kaňky a výmalbu v podobě antických pilastrů vytvořil opět Dominik Dvořák. Na obrazech autora Martina Muckenbrunnera jsou zobrazeny ušlechtilí koně a císařské hřebčiny včetně kladrubského. Velká jídelna byla využívána především při večeřích, jelikož snídaně byly podávány do ložnic a obědy do menších rodinných jídelen. V této místnosti se odehrávaly honosná a reprezentativní setkání, při kterých místní i hosté měli možnost ochutnat zvěřinu, mořské plody či výběr z vín. Duben roku 1994 byl pro velkou zámeckou jídelnu zatím

⁵³ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 89-91. ISBN 978-80-905555-8-7.

⁵⁴ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 101-102. ISBN 978-80-905555-8-7.

posledním měsícem, kdy v ní zasedla vybraná společnost, konkrétně tehdejší prezident České republiky Václav Havel s šesti dalšími evropskými prezidenty.⁵⁵

Zámecká kaple

Litomyšlská zámecká kaple z 16. století byla zasvěcena archandělu Michaelovi, nastoliteli božího řádu a bojovníkovi proti pohanům. Přestože kaple nemá uvnitř renesanční tvary, vstup do ní je ozdoben honosným renesančním portálem s erby zakladatelského páru z rodu Pernštejnů. Během doby své existence byla kaple pozměněna. František Václav z Trauttmansdorffu přispěl oltářním obrazem archanděla Michaela a Jiří Kristián Valdštejn-Vartenberk klasicistní výmalbou a Božím okem nad oltářem.⁵⁶

Zámecké sklepení

Součástí zámku je i rozsáhlé sklepení. Na rozdíl od obvyklých sklepních prostor, návštěva zdejších bývá díky vysokým klenutým stropům příjemným a uklidňujícím zážitkem zejména v horkých letních měsících. Sklepení bylo otevřeno pro veřejnost v 90. letech 20. století a po neúspěšné expozici útrpného práva sem Olbram Zoubek instaloval sbírky svých soch, které jsou tu k vidění dodnes. Od roku 2014 společně se Zoubkovu expozicí prostory zdobí voskové Srdce pro Václava Havla. Návštěvníci mají možnost prohlídky s audioprůvodcem nahaným Olbramem Zoubkem. Milovníky vína naláká idea zpříjemnit si prohlídku ochutnávkou řady Chateau Litomyšl z moravských vinic. Základní vstupné do zámeckého sklepení činí 60 Kč a snížené 40 Kč.⁵⁷

2.1.1.2. Současnost

Litomyšlský zámek je majetkem státu, ve správě Národního památkového ústavu. Současným kastelánem je od roku 2020 Mgr. Petr Weiss, který v letošní sezóně chystá k základnímu okruhu Zámek za Valdštejnů zpřístupnit i okruh nazvaný Zámek za Thurn-Taxisů, jenž vyvrcholí v zámecké kapli.⁵⁸ Při prohlídce návštěvníci projdou první patro západního křídla zámku se soukromými pokoji Valdštejn-Vartenberků i s reprezentačními sály, ložnicemi a kuchyní. V interiérech uvidí původní nábytek, obrazy, sklo i porcelán. Tato

⁵⁵ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 117-118. ISBN 978-80-905555-8-7.

⁵⁶ KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. s. 137. ISBN 978-80-905555-8-7.

⁵⁷ O sklepení. *Zámecké sklepení Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.zameckesklepeni.cz/cs/>

⁵⁸ Zámek v Litomyšli má nového kastelána a chystají se zde velké změny. *Národní památkový ústav* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/ups-sychrov/pro-media/68219-zamek-v-litomysli-ma-noveho-kastelana-a-chystaji-se-zde-velke-zmeny>

50minutová prohlídka končí v unikátním zámeckém divadle z roku 1797 s dochovanou původní jevištní mašinerií. Základní cena okruhu je 160 Kč, snížené vstupné činí 130 Kč. Prohlídky probíhají od úterý do neděle od 9:00 do 16:00 a maximální počet osob je 35.⁵⁹

Zámek z velké části obklopují zahrady. Kromě francouzské zahrady se saletem je zde zámecký park, ve kterém se nachází dětské hřiště a laminátová koryta s potůčky. Významnou roli v minulosti hrála střední část parku, ve které bylo umístěno jeviště a hlediště, kde se konaly mimo jiné koncerty v rámci festivalu Smetanova Litomyšl. Dnes je na místě jeviště i kaskádového hlediště trávník.⁶⁰

Na zámku celoročně probíhá mnoho kulturních akcí, výstav a slavností, z nichž nejvýznamnější je hudební festival Smetanova Litomyšl. Dále se zde konají slavnosti prosecca s hudebním programem a gastronomickými stánky a je často vyhledávaným místem svatebních obřadů.

Zábavnou a neobvyklou společenskou akcí, do které je zapojen i litomyšlský zámek, je každoroční hradozámecká noc, která se již 11 let koná ve večerních a nočních hodinách zpravidla ze soboty na neděli v jednom z letních měsíců. Součástí programu jsou netradiční prohlídky památek i hudební vystoupení.⁶¹

V areálu, přímo naproti hlavnímu vstupu do zámku, stojí zámecký pivovar, ve kterém se nachází expozice rodného bytu Bedřicha Smetany a ostatní prostory pivovaru slouží jako ubytovací zařízení. Vedle pivovaru je jízdárna, o kus dál konírna. Nedílnou součástí zámku byla kočárovna, dnes sloužící jako kavárna.⁶²

Pro děti je připraven interaktivní program Litomyšlení. Jedná se o prohlídku vybraných míst zámeckého návrší, ke které děti dostanou mapu a pracovní list a postupně navštěvují arkády a nádvoří zámku, Regionální muzeum, piaristický chrám Nalezení sv. Kříže, konírnu, rodný byt Bedřicha Smetany a zámecké zahrady. Během tohoto zábavného programu

⁵⁹ Prohlídkové okruhy litomyšlského zámku. *Národní památkový ústav* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.zamek-litomysl.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy>

⁶⁰ Zámek. *VisitLitomysl.cz* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.visitlitomysl.cz/cz/zamecke-navrsi-v-litomysli/23/>

⁶¹ Hradozámecká noc na zámku v Litomyšli. *Národní památkový ústav* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.zamek-litomysl.cz/cs/akce/44482-hradozamecka-noc-2019-na-zamku-v-litomysli>

⁶² Zámecký areál. *VisitLitomysl.cz* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.visitlitomysl.cz/cz/zamecke-navrsi-v-litomysli/23/>

poznávají, jaký byl život šlechty a poddaných, zhlédnou bludiště o historii zámku a pohrají si jako rytíři a dvorní dámy ve stanu mezi zámkem a kočárovnu.⁶³

2.1.1.3. Smetanova Litomyšl

Smetanova Litomyšl, s podtitulem „festival s geniem loci“, je mezinárodní festival, který se koná v prostorách litomyšlského zámku, v Klášterních zahradách, kostelech a dalších kulturních objektech města. Smetanova Litomyšl je spolu s festivalem Pražské jaro jedním z nejvýznamnějších festivalů klasické hudby v České republice, který do Litomyšle každoročně láká tisíce milovníků hudby z celého světa. Kromě operních koncertů a oratorií se zde konají i hudebně-inscenační představení.

Historie festivalu se píše od roku 1946, ve kterém se 22. a 23. června konaly Hudební slavnosti Smetanova Litomyšl I. Druhý ročník se konal až v roce 1949 při příležitosti 125. výročí narození Smetany. Zpočátku byl festival zaměřen na hudbu Bedřicha Smetany v podání souboru pražského Národního divadla, postupně byla zvána hudební tělesa i z dalších československých měst. Po pauze mezi roky 1966 a 1973, došlo k rozvoji v oblasti dramaturgie, a začala se objevovat i hudba ostatních českých i zahraničních skladatelů, včetně Bohuslava Martinů, Wolfganga Amadea Mozarta či Petra Iljiče Čajkovského. Na konci 80. let 20. století festivalu významně pomohlo vytvoření týmu organizátorů a zřízení Nadace festivalu Smetanova Litomyšl. Festival, který zpočátku trval pouze dva dny, se stal dvou až tří týdenním kulturním zážitkem s rozmanitým programem. Kromě oper jsou součástí programu také pěvecké recitály, instrumentální koncerty, oratoria a divadelní představení.

Od 1. do 11. července 2021 proběhne 63. ročník festivalu s více než 1000 účinkujícími. Hlavním dějištěm, na kterém se uskuteční opery, koncerty symfonických orchestrů a baletní představení, je II. nádvoří zámku s vynikající akustikou. V piaristickém chrámu Nalezení sv. Kříže a v kostele Povýšení sv. Kříže se odehrají koncerty duchovní a chrámové hudby, v zámecké jízdárně a ve Smetanově domě proběhnou komorní koncerty a autorské projekty. Neobyčejným zážitkem jsou též koncerty v Klášterních zahradách, které se po dobu konání festivalu změní ve volně přístupné festivalové zahrady. Nezapomenutelnou atmosféru barokního večera je možné si vychutnat i v areálu rokokového zámku Nové Hrady.⁶⁴

⁶³ Litomyšlení. *Zámecké návrší Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.zamecke-navrsi.cz/cs/m-297-litomysleni>

⁶⁴ Historie festivalu. *Smetanova Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://smetanovalitomysl.cz/historie-festivalu/>

63. ročník Smetanovy Litomyšle slavnostně zahájí koncert České filharmonie v zámeckém nádvoří. První den festivalu se mimo jiné uskuteční operní večer na zámku Nové Hrady. Druhý den v prostorách zámku zazní Smetanova *Má vlast* a v jízdárně bude Jazzová jízda. Třetí den v piaristickém chrámu bude ve znamení perel italského baroka v podání sólistů a souboru Baroko stále mladé a na zámeckém nádvoří bude představena opera Giacoma Pucciniho *La bohème*. Následující dny diváci zhlédnou operu Petra Iljiče Čajkovského *Evžen Oněgin*, z orchestrální řady například *Na cestě Evropou* v podání české Sinfonietty, dále koncert českého hornového sboru či Dvořákovu *Rusalku*. Desátý den festivalu představí premiéru Smetanovy *Hubičky* ostravský soubor Národního divadla moravskoslezského a vrcholem festivalu bude představení z volné koncertní řady s názvem „OLÉ!“ v latinskoamerickém rytmu.⁶⁵ Vstupenky lze zakoupit na každý koncert či program zvlášť. Ceny se pohybují mezi 100 Kč a 2000 Kč.⁶⁶

Smetanova Litomyšl není spojena pouze s hudbou. Jednou z doprovodných akcí trvajících nejen po dobu koncertů je výstavní festival Smetanova výtvarná Litomyšl. Již 17. ročník tohoto festivalu se koná od 12. června do 10. října 2021. Během 18 výstav v rámci Smetanovy výtvarné Litomyšle představí svá díla celá řada autorů. Vystavena budou v galerii de Lara, galerii Kroupa, v Regionálním muzeu, zámecké jízdárně a pivovare, domě U Rytířů, ale také ve veřejném prostoru města – v Klášterních zahradách či na Smetanově náměstí.⁶⁷

2.1.2. Portmoneum

Portmoneum vyzdobené malbami Josefa Váchala je jedno z nejzajímavějších litomyšlských muzeí. Původní majitel domu byl Josef Portman, litomyšlský tiskař a bibliograf, podle něhož nese muzeum název. Josef Portman sem mezi roky 1920 a 1924 pozval Josefa Váchala, aby mu vymaloval pokoje. Na stěnách, stropech i nábytku se objevují pestrobarevné postavy duchů, d'áblů, skřetů a jiné křesťanské či hinduistické výjevy.⁶⁸

V roce 1975, po zasažení domu bleskem, byly některé malby zničeny a poté zrestaurovány podle dobových předloh. Muzeum bylo otevřeno pro veřejnost v roce 1993, kdy byl jeho majitelem Ladislav Horáček. Po Horáčkově smrti v roce 2016 přešel majetek do správy Regionálního muzea v Litomyšli.

⁶⁵ Program. *Smetanova Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://smetanovalitomysl.cz/program/>

⁶⁶ Vstupenky. *Smetanova Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z <https://smetanovalitomysl.cz/vstupenky/>

⁶⁷ 17. ročník Smetanovy výtvarné Litomyšle. *Smetanova výtvarná Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.vytvarnalitomysl.cz/cs/>

⁶⁸ Portmoneum. *Zámecké nádvoří Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://www.zamecke-navrsi.cz/cs/m-70-portmoneum>

V současnosti se v Portmoneu kromě stálé expozice a prezentace Váchalových děl konají četné výstavy spojené s Josefem Váchalem, Josefem Portmanem a Ladislavem Horáčkem. Muzeum je též spjato s kulturními akcemi jako je Smetanova výtvarná Litomyšl, Lázně ducha, festival Muzejních nocí či Noci literatury. Součástí muzea je zrekonstruovaná multimediální expozice a výtvarný ateliér určený pro umělecké dílny. Základní vstupné do Portmonea činí 70 Kč a snížené 50 Kč. Pro objednané skupiny návštěvníků nabízí muzeum komentované prohlídky, lze jej obdivovat i s audioprůvodcem. Vzhledem k autorským právům Josefa Váchala je v prostorách muzea zakázáno pořizovat fotografie a filmovat.⁶⁹

Jedinečným dobrodružným programem organizovaným Portmoneem je „Putování ve stopách J. Váchala, A. Mackové a J. Portmana Vysočinou“. Jedná se o cestu dlouhou 140 km, kterou odváží zájemci započnou právě v Portmoneu, budou pokračovat přes Poličku, Nové Město na Moravě, Žďár nad Sázavou, Hlinsko, Vysoké Mýto a ukončí ji opět zde. Cesta téměř přesně kopíruje stopy Josefa Váchala, Anny Mackové a Josefa Portmana, kteří ji absolvovali v roce 1921. Zájemci s sebou dostanou balíček, který obsahuje poutní pas, průvodce, obal na pas a dvojí vstupné do Portmonea. Cena balíčku je 111 Kč.⁷⁰

2.1.3. Váchalova ulice

Ulice Josefa Váchala je poměrně krátká, zato unikátní a atraktivní ulička propojující Smetanovo náměstí s Regionálním muzeem. Při pohledu ze Smetanova náměstí, pravou stěnu ulice, tedy Nakladatelský dům Paseka a penzion Paseka, zdobí černobílá sgrafita na červené omítce zobrazující výjevy z Váchalova „Krvavého románu“. Tato sgrafita v podobě replik citátů a dřevorytů, byla na fasádu přenesena v roce 1998 studenty litomyšlské restaurátorské školy, která je nyní Fakultou restaurování Univerzity Pardubice.⁷¹

Pro Váchala bylo typické spojování morbidních obrazů s humornými komentáři. Mezi citacemi zobrazenými na stěnách Váchalovy ulice jsou například:

Lež vyhledávej, koho zradila pravda. Ani tak neškodějí ženské, jako pivo plzeňské. Rozumný vždy myslí na ledviny, játra, není-li v tom líh, co pije, pátrá. Kdo v sebe alkohol lije, spálí si v mozku ganglie. Komu se nelení, len nepěstuje.

⁶⁹ Historie. *Portmoneum – Museum Josefa Váchala v Litomyšli* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://portmoneum.cz/portmoneum/historie>

⁷⁰ Putování ve stopách J. Váchala, A. Mackové aj. Portmana Vysočinou. *Portmoneum – Museum Josefa Váchala v Litomyšli* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://portmoneum.cz/vystavy-a-akce/putovani-ve-stopach-j-vachala-a-mackove-a-j-portmana-vysocinou>

⁷¹ Sgrafitová výzdoba měšťanského domu. *Litomyšlský architektonický manuál*. [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://lam.litomysl.cz/objekt/01-vp3-sgrafitova-vyzdoba-mestanskeho-domu>

2.1.4. Dům U Rytířů

Jedním z nepřehlédnutelných historických prvků v Litomyšli je fasáda renesančního domu U Rytířů. Je nejstarším a jedním z nejkrásnějších domů na Smetanově náměstí. Sídlí v něm Městská galerie Litomyšl, ve které celoročně probíhají výstavy výtvarného umění. Díky svému hodnotnému uměleckému významu byl dům v roce 1958 prohlášen kulturní památkou.

Dům byl postaven v roce 1546 kamenickým mistrem Blažkem. Ve 2. polovině 20. století se na restaurování domu podílel Olbram Zoubek. Až do roku 1977, kdy zde byla zbudována stálá expozice malíře Josefa Matičky, dům sloužil k bydlení. Nejdůležitějšími prvky v interiéru jsou dochovaný raně renesanční kazetový strop a kamenné pilíře mezi okny v renesančním sále. Přestože je dům U Rytířů celoročně přístupný veřejnosti, mnozí turisté obdivují pouze jeho exteriér. Nejvýznačnějším prvkem, podle kterého je odvozen název domu, je reliéfní figurální výzdoba s postavami dvou rytířů a dalšími dvěma muži. Nad těmito čtyřmi postavami, v nadokenních římsách, jsou zobrazena fantastická zvířata, dva lvi a hlavy fousatých mužů. Původní renesanční štít byl nahrazen empírovou atikou. Fasáda domu je tvořena z kamenných kvádrů a nelze opomenout zdobené oblouky podloubí, které mezi okolními domy výrazně vynikají.

Název domu zněl až do 19. století Zlaté truby. V roce 1879 použil poprvé současný název Alois Jirásek v povídce U rytířů. Jak již bylo zmíněno, název je odvozen od exteriérové výzdoby v podobě dvou rytířů.⁷²

2.1.5. Smetanův dům

Smetanův dům je neorenesanční kulturní budova, která byla postavena u břehu řeky Loučné na místě bývalého letohrádku Karlov mezi lety 1903 a 1905. Na exteriérech i interiérech se podílel velký počet architektů a stavitelů, jejichž cílem bylo vybudovat podobné kulturní centrum jako je pražské Národní divadlo⁷³. Při slavnostním otevření, kterého se zúčastnil i Alois Jirásek, odehráli místní ochotníci operu Dalibor.⁷⁴

Smetanův dům neslouží pouze jako divadlo, ale konají se zde také výstavy, plesy, schází se zde mnohé litomyšlské spolky a soubory. Je také jedním z dějišť komorních koncertů

⁷² Dům u Rytířů. *Městská galerie Litomyšl* [online]. [cit. 2021-5-4]. Dostupné z: <http://www.galerie.litomysl.cz/uvod/dum-u-rytiru>.

⁷³ Online publikace. *Smetanův dům 1905-2005* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <http://online.fliphtml5.com/pjmn/rfbb/#p=1>

⁷⁴ Historie. *Smetanův dům* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <http://www.smetanuvdum.cz/4-historie>

hudebního festivalu Smetanova Litomyšl. Součástí domu je také restaurace a je obklopen přírodním i dětským parkem.⁷⁵

2.1.6. Regionální muzeum

Regionální muzeum v Litomyšli spravuje tři objekty: hlavní budovu muzea, Portmoneum – Museum Josefa Váchala a rodný byt Bedřicha Smetany.

Hlavní budova se nachází v budově bývalého piaristického gymnázia, v těsné blízkosti chrámu Nalezení sv. Kříže. Architektem současné podoby muzea po rekonstrukci v letech 2012–2014 je Josef Pleskot.⁷⁶

Stálá expozice s názvem Litomyšl – město kultury a vzdělanosti nabízí pohled od počátků dějin až do současnosti města.⁷⁷ Je rozdělena do devíti částí, z nichž každá představuje jiné téma včetně zajímavostí, kuriozit a unikátních předmětů. V rámci zábavného interaktivního programu Litomyšlení se zde nachází jedno ze stanovišť, ve kterém návštěvníci mohou nahlédnout do mnoha modelů litomyšlských domů a dozvědět se zajímavé informace o kultuře a historii města. Základní vstupné je 60 Kč a snížené 30 Kč.⁷⁸

2.1.7. Muzeum domečků, panenek a hraček

Muzeum domečků, panenek a hraček se nachází na zámeckém návrší vedle zámku. Expozice v šesti místnostech muzea obsahují sbírky Dobromily Filové s exponáty od roku 1850 po současnost. Jsou zde vystaveny domečky a pokojíčky princezen i venkovských lidí, panenky oblečené do litomyšlského kroje i Barbie panenky. Lákadlem pro chlapce je model železnice, autíčka, cirkus nebo historické hračky. Cena vstupného je pro dospělé osobu 85 Kč a pro děti 45 Kč.⁷⁹

2.1.8. Památníky

V Litomyšli se narodilo a působilo mnoho významných osobností, kterým zde byly postaveny památníky.

⁷⁵ Smetanův dům. *Smetanova Litomyšl.cz* [online]. [cit. 2021-6-1]. s. 28. Dostupné z: https://smetanovalitomysl.cz/mista_konani/smetanuv-dum/

⁷⁶ Historie muzea. *Regionální muzeum v Litomyšli* [online]. [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <http://www.rml.cz/cs/muzeum/historie.html>

⁷⁷ Regionální muzeum. *Zámecké návrší Litomyšl* [online]. [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <https://www.zamecke-navrsi.cz/cs/m-68-regionalni-muzeum>

⁷⁸ Muzejní expozice. *Regionální muzeum v Litomyšli* [online]. [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <http://www.rml.cz/cs/muzeum/expozice.html>

⁷⁹ O nás, otvírací doba. *Muzeum domečků, panenek a hraček v Litomyšli*. [online]. [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <https://muzeum-domecku-panenek.cz/index.php/o-nas-otviraci-doba/>

Nejvýraznějším z památníků je socha Bedřicha Smetany na Smetanově náměstí vytvořená sochařem Janem Štursou a architektem Pavlem Janákem mezi roky 1923 a 1924. Figura skladatele je vyrobena z bronzu a sokl je koncipován jako štíhlý pilíř složený z různě velkými zaoblenými kvádry, na kterém je z každé strany zlatým nápisem vyryto skladatelovo jméno s datem narození a úmrtí.⁸⁰

Další důležitou osobností, která zde má zasloužený památník, je Alois Jirásek. Sedící bronzová socha na žulovém podstavci s odlitým jménem spisovatele se nachází nedaleko budovy bývalého piaristického gymnázia, kde Jirásek vyučoval. Autorem památníku odhaleného v roce 1959 je Vincenc Makovský.⁸¹

V neposlední řadě stojí za zmínku pamětní deska s bustou Boženy Němcové na domě č. 27 na Smetanově náměstí, ve kterém žila od roku 1839 do roku 1840, a ve kterém se jí narodil syn Karel. Sochu zhotovil Ladislav Faltejsek v roce 1971.⁸²

2.2. Sakrální památky

Ze sedmi litomyšlských kostelů jsou piaristický chrám Nalezení sv. Kříže, kostel Povýšení sv. Kříže a kostel Rozeslání sv. Apoštolů vzhledem k poloze, historii a kulturnímu významu nejvyhledávanějšími. Kromě těchto tří se ve městě nachází kostel Československé církve husitské, kostel Českobratrské církve evangelické, kostel sv. Anny a nový kostel Církve bratrské.⁸³

2.2.1. Piaristický chrám Nalezení sv. Kříže

Jedním ze symbolů města Litomyšle je majestátní chrám Nalezení sv. Kříže. Stavba tohoto barokního kostela probíhala v letech 1714–1721 podle projektu významného architekta Giovanni Battisty Alliprandiho a po jeho smrti stavbu dokončil František Maxmilián Kaňka. Matyáš Bernard Braun zhotovil sochy evangelistů a Jiří František Pacák štuky v interiéru.⁸⁴

⁸⁰ Pomník Bedřicha Smetany. *Litomyšlský architektonický manuál*. [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <https://lam.litomysl.cz/objekt/01-vp2-pomnik-bedricha-smetany>

⁸¹ Socha Aloise Jiráka. *Národní památkový ústav – památkový katalog* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/socha-aloise-jiraska-13751214>

⁸² Pamětní deska s bustou Boženy Němcové v Litomyšli. *Portál literárních muzeí* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <http://literarnimuzea.cz/pametni-deska-s-bustou-bozeny-nemcove-v-litomysli/>

⁸³ Litomyšlské Sedmikostelí. *Litomysl.cz* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <https://www.litomysl.cz/sedmikosteli>

⁸⁴ KROUPA, Jiří; BLÁHA, Jiří; FIDLER, Petr; KNOZ, Tomáš a VYDROVÁ, Zdeňka. *Litomysl: Zámecké návrší*. Praha: Foibos Books, 2017. s. 66. Edice Světové památky UNESCO. ISBN 978-80-88258-01-8.

Zpočátku chrám sloužil řádu piaristů, kteří měli značný vliv na kulturu a vzdělanost ve městě a vybudovali zde také kolej pro studenty. Po ničivých požárech v 18. a 19. století byl chrám značně poškozen a chátral až do 2. poloviny 20. století, kdy kvůli bezpečnosti přestal být veřejnosti přístupný. Znovu se otevřel až po revitalizaci na začátku 21. století, kdy byl obohacen o elementy moderní architektury. Je tedy historickou památkou s moderními prvky a výzdobou.

Chrám Nalezení sv. Kříže je hojně navštěvovaný nejen účastníky bohoslužeb, ale slouží také jako místo pro výstavy, koncerty a svatební obřady. Součástí je stanoviště již zmíněné interaktivní výstavy Litomyšlení⁸⁵ a také unikátní expozice sakrálního umění nazvaná Andělé na návrší, která představí návštěvníkům život Krista i českých a světových světců a zároveň umožní pohled na prvotřídní barokní architekturu. Mezi dvěma věžemi chrámu se rozkládá vyhlídková terasa se skvostným výhledem na zámek i Smetanovo náměstí. Vstupné na vyhlídku a na výstavu je 60 Kč a snížené 40 Kč.⁸⁶

2.2.2. Kostel Povýšení sv. Kříže

Dominantou Šantova náměstí je dříve proboštský, dnes kapitulní kostel Povýšení sv. Kříže stojící naproti piaristickému chrámu Nalezení sv. Kříže v Klášterních zahradách, který byl původně postavený v gotickém stylu.

Počátky vzniku kostela sahají do 14. století. Roku 1356, tedy rok poté, co do Litomyšle tehdejší litomyšlský biskup Jan ze Středy povolal řád augustiniánů, nechal pro ně mistr Jakub stavět klášter s kostelem. Výstavba této trojlodní baziliky byla dokončena v roce 1378. V době husitských válek bylo litomyšlské biskupství rozvráceno, klášterní komplex značně zdevastován a augustiniáni město opustili. V 1. polovině 15. století byla ke kostelu přenesena fara od kostela sv. Klimenta. Po ničivém požáru v roce 1460 byla stržena gotická klenba. Součástí úprav kostela v následujících staletích bylo například zaklenutí hlavní lodi, výstavba nové věže a dvou předsíní. Z původních prvků kostela se zachoval fragment monumentálního portálu, sakristie a kaple sv. Josefa a sv. Markéty.⁸⁷

Zajímavý je nejen velkolepý vnější vzhled kostela, ale také interiérová výzdoba. Dochovaná kaple sv. Josefa je zdobena sochami s drobnými kamennými hlavami, které

⁸⁵ Piaristický kostel Nalezení sv. Kříže v Litomyšli. *Národní památkový ústav* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/npu-jako-instituce/publikace/7774-piaristicky-kostel-nalezeni-sv-krize-v-litomyšli-zachrana-a-restaurovani-interieru-dvd>

⁸⁶ Andělé na návrší. *Zámecké návrší Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://www.zamecke-navrsi.cz/cs/m-301-andele-na-navrsi>

⁸⁷ Kostel Povýšení sv. Kříže. *Národní památkový ústav – Památkový katalog* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-povyseni-sv-krize-19918744>

odkazují k realizacím ve Vratislavi. V roce 2001 byla v kapli odkryta gotická malba ze 14. století. V kostele Povýšení sv. Kříže je pochován významný architekt Giovanni Battista Alliprandi.

V současné době je kostel místem pravidelných bohoslužeb a konají se zde koncerty vážné hudby nejen v rámci festivalu Smetanova Litomyšl. Pro návštěvníky, kteří se neúčastní bohoslužeb, je kostel otevřen od června do srpna. Za poplatek 50 Kč, resp. 80 Kč je možné zarezervovat 50minutovou prohlídku kostela s průvodcem. Vstupné na věž kostela, ze které je jedinečný výhled na zámek, klášterní zahrady i Smetanovo náměstí, činí 30 Kč.⁸⁸

2.2.3. Kostel Rozeslání sv. Apoštolů

Gotický kostel Rozeslání sv. Apoštolů původně ze 14. století stojí na Touloucově, někdy též nazývaném Špitálském náměstí. Označení špitálské napovídá, že zde stával špitál, což byl dům pro chudé měšťany. Při špitále vznikla kaple díky majetnému Vavřinci Toulouci, který zde založil nadaci umožňující fungování špitálu.

Ze špitálské kaple je dnes kostel Rozeslání sv. Apoštolů, nejstarší sakrální památka v Litomyšli, ve které je i přesto, že mnohokrát vyhořela a byla devastována, zachována gotická žebrová klenba.⁸⁹

V současnosti je kostel užíván pro konání mší svatých a v předvánoční době zde vystavují svá díla Betlémáři Litomyšlska.⁹⁰

3. ITINERÁŘ ZÁJEZDU

V návrhové části jsem sestavila itinerář víkendového kulturně-poznávacího zájezdu do Litomyšle a okolí. Zájezd je určený pro milovníky klasické hudby a je pod patronací Janáčkovy akademie múzických umění v Brně.

⁸⁸ Informace pro turisty. *Římskokatolická farnost, Probošství Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <http://www.farnostlitomysl.cz/o-nas/prohlidka-kostela.html>

⁸⁹ Kostel Rozeslání sv. Apoštolů. *Litomyšlské Sedmikostelí* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: https://www.litomysl.cz/sedmikosteli/kostel_rozslani_sv_apostolu

⁹⁰ Litomyšl, kostel Rozeslání sv. Apoštolů. *Noc kostelů* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://www.nockostelu.cz/kostel/809/>

3.1. Základní údaje

Víkendový pobyt v Litomyšli se uskuteční od pátku 2. července do neděle 4. července 2021. Maximální kapacita zájezdu je 30 osob. Hlavními body programu budou dva koncerty klasické hudby z programu mezinárodního festivalu Smetanova Litomyšl, které se uskuteční na zámeckém nádvoří. Přestože se jedná o skupinu hudebních nadšenců, budou pro ně připraveny i jiné kulturní aktivity, a sice prohlídka litomyšlského zámku zapsaného na seznamu UNESCO a prohlídka zámku Nové Hrady. V neposlední řadě se vydají na procházku městem s místním průvodcem a na pietní místo Růžový palouček rozkládající se kousek za Litomyšlí.

V celkové kalkulaci jsou zahrnuty náklady na dopravu, ubytování, stravování v hotelu Zlatá Hvězda, v restauraci Bohém a restauraci U Kolji, služby místního průvodce, předplacené vstupenky na hudební festival a vstupné do kulturních objektů, tedy zámků a muzea. Vzhledem k tomu, že zájezd zajišťuje Janáčkova akademie múzických umění, a ne cestovní kancelář, organizátorem bude člen rady Hudební fakulty JAMU. Díky včasné koupi vstupenek mají účastníci zájezdu množstevní slevu 20 % na obě navštívená představení v rámci festivalu Smetanova Litomyšl.

3.2. Ubytování, stravování a doprava

Účastníci budou ubytováni v hotelu Zlatá Hvězda na Smetanově náměstí v historické části města. Z prosklené střešní terasy se nabízí výhled na malebné náměstí s podloubím. V hotelu je celkem 58 lůžek ve 32 pokojích, z nichž některé svým názvem odkazují k významným litomyšlským osobnostem, například Bedřichu Smetanovi, Boženě Němcové či Olbramu Zoubkovi.⁹¹

Co se týče stravování, mají hosté objednanou polopenzi. Snídaně v sobotu a v neděli budou podávány formou švédského stolu v hotelové restauraci. Večeře v pátek a v sobotu bude tamtéž s možností výběru z jídelního lístku. Na sobotní oběd si hosté zajdou do restaurace Bohém v Klášterních zahradách a v neděli budou mít rezervované stoly v restauraci U Kolji.

Dopravu zajišťuje soukromý autobusový dopravce Autobusy Fráňa. Kapacita objednaného vozu je 34 osob včetně organizátora a řidiče.⁹² Nástupní místo bude před budovou Hudební fakulty Janáčkovy akademie múzických umění v Brně, odkud cestující odjedou ve 13.30. Po příjezdu k hotelu Zlatá Hvězda bude autobus odstaven. V sobotu dopraví účastníky zájezdu do

⁹¹ Ubytování. *Hotel Zlatá Hvězda* [online]. [cit. 2021-6-8]. Dostupné z: <https://zlatahvězda.com/ubytovani.php>

⁹² Mercedes Benz Tourino. *Autobusy Fráňa* [online]. [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: <https://www.autobusy-frana.cz/vozidlo/mercedes-benz-tourino/>

Nových Hradů a zpět do Litomyšle, a v neděli k Růžovému paloučku a zpět do Brna se zastávkou na oběd v Litomyšli. Cesta z Brna do Litomyšle a zpět činí 160 km, vzdálenost mezi Litomyšlí a Novými Hrady je 16 km, a výlet na Růžový palouček a zpět do Litomyšle je 24 km. Dohromady tedy ujedou 216 km; cena jednoho kilometru u firmy Autobusy Fráňa je 28 Kč, čekací doba je 150 Kč/hod. Celková cena dopravních služeb za všechny účastníky bude 9 048 Kč a za jednotlivce 302 Kč.

3.3. Program zájezdu

Pátek 2. července 2021 (1. den)

13:00 - odjezd z Brna

16:00 - příjezd do Litomyšle

16:00 – 16:30 - ubytování

16:30 – 17:30 - osobní volno

17:30 – 18:30 - večere a předání vstupenek na koncert

19:00 – 21:00 - koncert: cyklus symfonických básní „Má vlast“ od Bedřicha Smetany v provedení České filharmonie na zámeckém nádvoří

Následuje individuální návrat do hotelu

Sobota 3. července 2021 (2. den)

8:00 – 8:45 - snídaně

9:00 – 10:20 - procházka historickým jádrem města s místním průvodcem: Smetanovo náměstí, kostel Rozeslání sv. Apoštolů a chrám Nalezení sv. Kříže⁹³

10:30 – 11:30 - komentovaná prohlídka zámeckého okruhu: Zámek za Valdštejnů⁹⁴

11:45 – 12:30 - prohlídka rodného bytu Bedřicha Smetany

12:45 – 14:00 - oběd v restauraci Bohém v Klášterních zahradách

⁹³ Komentovaná prohlídka Litomyšle, audioprůvodce městem, bezbariérová trasa. *Infocentrum Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-8]. Dostupné z: <https://www.ticlitomysl.cz/cz/prohlidky-mesta>

⁹⁴ Zámek za Valdštejnů (základní okruh). *Národní památkový ústav* [online]. [cit. 2021-6-8]. Dostupné z: <https://www.zamek-litomysl.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy>

14:00 – 15:00 - osobní volno

15:10 - odjezd do Nových Hradů

15:30 – 16:45 - komentovaná prohlídka rokokového zámku Nové Hrady⁹⁵

16:45 – 17:15 - individuální procházka po zámeckých zahradách a kolem farmy s jeleny a koňmi

17:30 – 17:50 - cesta do Litomyšle

18:10 – 19:10 - večere

19:15 – 20:45 - osobní volno

20:45 - sraz na zámeckém nádvoří

21:00 – 23:50 - operní představení Giacoma Pucciniho „La bohème“ na zámeckém nádvoří

Následuje individuální návrat do hotelu

Neděle 4. července 2021 (3. den)

8:00 – 8:45 - snídaně

8:50 – 9:20 - check-out + uložení zavazadel do přistaveného autobusu

9:30 – 9:45 - dokončení prohlídky historického jádra: kostel Povýšení sv. Kříže

9:50 – 10:50 - prohlídka Portmonea – Musea Josefa Váchala s průvodcem⁹⁶

11:10 - odjezd k Růžovému paloučku

11:30 – 12:00 - individuální procházka po Růžovém paloučku

12:00 - odjezd zpět do Litomyšle

12:15 – 13:45 - oběd v restauraci U Kolji v Litomyšli

⁹⁵ Zámecký areál. *Zámek Nové Hrady ve východních Čechách* [online]. [cit. 2021-6-8]. Dostupné z: <https://www.nove-hrady.cz/cs/m-2-zamecky-areal>

⁹⁶ Prohlídka muzea. *Portmoneum – Museum Josefa Váchala v Litomyšli* [online]. [cit. 2021-6-8]. Dostupné z: <https://portmoneum.cz/navstivte-nas/mohlo-by-vas-zajimat>

13:45 - odjezd do Brna

17:00 (cca) - příjezd k budově Hudební fakulty JAMU

3.4. Kalkulace zájezdu

V tabulce jsou uvedeny ceny ubytování, stravování, dopravy, služby průvodce, zlevněných vstupenek na Smetanovu Litomyšl a vstupného do kulturních a rekreačních objektů za dospělé osobu. Vstup na pietní místo Růžový palouček je zdarma.

Tabulka: Kalkulace zájezdu

Položka	Cena v Kč za dospělé osobu
Ubytování (2x noc s polopenzí)	3500 Kč
Stravování (2x oběd)	400 Kč
Doprava (Brno – Litomyšl, Litomyšl – Nové Hrady a zpět, Litomyšl – Růžový palouček – Brno) + čekací doba	302 Kč
Prohlídka města s průvodcem (cena za celou skupinu je 1 200 Kč)	40 Kč
Prohlídka rodného bytu Bedřicha Smetany	40 Kč
Prohlídka zámku Litomyšl	160 Kč
Prohlídka zámku Nové Hrady ⁹⁷	120 Kč
Vstupné do novohradského zámeckého areálu	50 Kč
Vstupné do Portmonea	70 Kč
Vstupenky na koncert České filharmonie na zámeckém nádvoří v Litomyšli	792 Kč (množstevní sleva 20 %)
Vstupenky na operní představení na zámeckém nádvoří v Litomyšli	792 Kč (množstevní sleva 20 %)
Celková cena	6 266 Kč

⁹⁷ Ceny vstupného. *Zámek Nové Hrady ve východních Čechách* [online]. [cit. 2021-6-8]. Dostupné z: <https://www.nove-hrady.cz/cs/m-48-ceny-vstupneho>

ZÁVĚR

Má bakalářská práce se zabývala historií města od nejstarších dějin po současnost a významnými památkami Litomyše.

Její první část byla věnována bohaté historii spojené s významnými šlechtickými rody. Soustředila se také na významné osobnosti, které v Litomyšli působily a ovlivnily zdejší kulturní a umělecký život. Nejvýznamnější z nich byl hudební skladatel Bedřich Smetana, jehož připomíná zdejší náměstí, pomník i název mezinárodního festivalu klasické hudby.

Ve druhé části se práce soustředila na umělecko-historické památky města, jak sakrální, tak profánní, mezi nimiž vyniká litomyšlský zámek a trojice kostelů. Největší pozornost byla věnována zámku, který byl v minulosti sídlem mnoha majitelů a je skutečnou chloubou města. Zámecké návrší, které ho obklopuje, je v současnosti centrem kulturních a společenských akcí.

Na závěr práce byl vytvořen itinerář víkendového turistického zájezdu do Litomyše a okolí pro milovníky hudby. Byl pro ně připraven pestrý program, v rámci kterého by navštívili dvě představení z široké nabídky festivalu Smetanova Litomyšl, zámky Litomyšl a Nové Hrady, Portmoneum a pietní místo Růžový palouček.

Bakalářská práce „Litomyšl - historie a kulturní památky“ si kladla za cíl ukázat, že Litomyšl je jedinečným místem s bohatým a stále se rozvíjejícím kulturním a společenským životem.

ZDROJE

Tištěné

GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2005. 366 s. ISBN 80-7203-749-8.

KONEČNÝ, Michal. *Zámek Litomyšl*. Litomyšl [i.e. Sychrov]: Národní památkový ústav, územní památková správa na Sychrově, 2014. 149 s. ISBN 978-80-905555-8-7.

KŘÍŽOVÁ, Květa a SLAVÍK, Jiří. *Litomyšl: zámek a město*. Nymburk: VEGA-L, 2007. 24 s. ISBN 80-86757-00-5.

KROUPA, Jiří; BLÁHA, Jiří; FIDLER, Petr; KNOZ, Tomáš a VYDROVÁ, Zdeňka. *Litomyšl: Zámecké návrší*. Praha: Foibos Books, 2017. 120 s. Edice Světové památky UNESCO. ISBN 978-80-88258-01-8.

SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání*. Vydání druhé, opravené a doplněné. Litomyšl: Město Litomyšl, 2016. 631 s. ISBN 978-80-905821-4-9.

Elektronické

Bedřich Smetana. *Národní divadlo* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/profil/bedrich-smetana-1594642>

Alois Jirásek. *Osobnosti města Litomyšle* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: https://www.litomysl.cz/osobnosti/alois_jirasek

Životopis. *Alois Jirásek.cz* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://aloisjirasek.cz/zivotopis/>

Božena Němcová: v Litomyšli rodila, smála se i umírala. *Český rozhlas Pardubice* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://pardubice.rozhlas.cz/bozena-nemcova-v-litomysli-rodila-smala-se-i-umirala-8141822>

Magdalena Dobromila Rettigová. *Regionální muzeum v Litomyšli* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <http://www.rml.cz/cs/regionalni-historie/popularizacni-clanky/rettigova.html>

Osobnosti – Magdalena Dobromila Rettigová. *Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: https://www.litomysl.cz/osobnosti/magdalena_dobromila_rettigova

O autorovi. *Olbram Zoubek* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <http://www.olbramzoubek.cz/cs/olbram-zoubek.html>

Olbram Zoubek. *Litomyšlský architektonický manuál* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://lam.litomysl.cz/umelec/336-olbram-zoubek>

Josef Váchal. *Litomyšlský architektonický manuál*. [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://lam.litomysl.cz/umelec/327-josef-vachal>

O sklepení. *Zámecké sklepení Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.zameckesklepeni.cz/cs/>

Zámek v Litomyšli má nového kastelána a chystají se zde velké změny. *Národní památkový ústav* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/ups-sychrov/promedia/68219-zamek-v-litomysli-ma-noveho-kastelana-a-chystaji-se-zde-velke-zmeny>

Prohlídkové okruhy litomyšlského zámku. *Národní památkový ústav* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.zamek-litomysl.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy>

Zámek. *VisitLitomysl.cz* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.visitlitomysl.cz/cz/zamecke-navrsi-v-litomysli/23/>

Hradozámecká noc na zámku v Litomyšli. *Národní památkový ústav* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.zamek-litomysl.cz/cs/akce/44482-hradozamecka-noc-2019-na-zamku-v-litomysli>

Zámecký areál. *VisitLitomysl.cz* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.visitlitomysl.cz/cz/zamecke-navrsi-v-litomysli/23/>

Litomyšlení. *Zámecké návrší Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.zamecke-navrsi.cz/cs/m-297-litomyšlení>

Historie festivalu. *Smetanova Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://smetanovalitomysl.cz/historie-festivalu/>

Program. *Smetanova Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://smetanovalitomysl.cz/program/>

Vstupenky. *Smetanova Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z <https://smetanovalitomysl.cz/vstupenky/>

17. ročník Smetanovy výtvarné Litomyšle. *Smetanova výtvarná Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://www.vytvarnalitomysl.cz/cs/>

Portmoneum. *Zámecké návrší Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://www.zamecke-navrsi.cz/cs/m-70-portmoneum>

Historie. *Portmoneum – Museum Josefa Váchala v Litomyšli* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://portmoneum.cz/portmoneum/historie>

Putování ve stopách J. Váchala, A. Mackové aj. Portmana Vysočinou. *Portmoneum – Museum Josefa Váchala v Litomyšli* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://portmoneum.cz/vystavy-a-akce/putovani-ve-stopach-j-vachala-a-mackove-a-j-portmana-vysocinou>

Sgrafitová výzdoba měšťanského domu. *Litomyšlský architektonický manuál*. [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://lam.litomysl.cz/objekt/01-vp3-sgrafitova-vyzdoba-mestanskeho-domu>

Dům u Rytířů. *Městská galerie Litomyšl* [online]. [cit. 2021-5-4]. Dostupné z: <http://www.galerie.litomysl.cz/uvod/dum-u-rytiru>.

Online publikace. *Smetanův dům 1905-2005* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <http://online.fliphtml5.com/pjmn/rfbb/#p=1>

Historie. *Smetanův dům* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <http://www.smetanuvdum.cz/4-historie>

Smetanův dům. *Smetanova Litomyšl.cz* [online]. [cit. 2021-6-1]. s. 28. Dostupné z: https://smetanovalitomysl.cz/mista_konani/smetanuv-dum/

Historie muzea. *Regionální muzeum v Litomyšli* [online]. [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <http://www.rml.cz/cs/muzeum/historie.html>

Regionální muzeum. *Zámecké návrší Litomyšl* [online]. [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <https://www.zamecke-navrsi.cz/cs/m-68-regionalni-muzeum>

Muzejní expozice. *Regionální muzeum v Litomyšli* [online]. [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <http://www.rml.cz/cs/muzeum/expozice.html>

O nás, otvírací doba. *Muzeum domečků, panenek a hraček v Litomyšli*. [online]. [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <https://muzeum-domecku-panenek.cz/index.php/o-nas-otviraci-doba/>

Pomník Bedřicha Smetany. *Litomyšlský architektonický manuál*. [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <https://lam.litomysl.cz/objekt/01-vp2-pomnik-bedricha-smetany>

Socha Aloise Jiráska. *Národní památkový ústav – památkový katalog* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/socha-aloise-jiraska-13751214>

Pamětní deska s bustou Boženy Němcové v Litomyšli. *Portál literárních muzeí* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <http://literarnimuzea.cz/pametni-deska-s-bustou-bozeny-nemcove-v-litomysli/>

Piaristický kostel Nalezení sv. Kříže v Litomyšli. *Národní památkový ústav* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/npu-jako-instituce/publikace/7774-piaristicky-kostel-nalezeni-sv-krize-v-litomysli-zachrana-a-restaurovani-interieru-dvd>

Andělé na návrší. *Zámecké návrší Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://www.zamecke-navrsi.cz/cs/m-301-andele-na-navrsi>

Kostel Povýšení sv. Kříže. *Národní památkový ústav – Památkový katalog* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-povyseni-sv-krize-19918744>

Informace pro turisty. *Římskokatolická farnost, Probošství Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <http://www.farnostlitomysl.cz/o-nas/prohlidka-kostela.html>

Kostel Rozeslání sv. Apoštolů. *Litomyšlské Sedmikostelí* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: https://www.litomysl.cz/sedmikosteli/kostel_rozeslani_sv_apostolu

Litomyšl, kostel Rozeslání sv. Apoštolů. *Noc kostelů* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://www.nockostelu.cz/kostel/809/>

Ubytování. *Hotel Zlatá Hvězda* [online]. [cit. 2021-6-8]. Dostupné z: <https://zlahvezda.com/ubytovani.php>

Komentovaná prohlídka Litomyšle, audioprůvodce městem, bezbariérová trasa. *Infocentrum Litomyšl* [online]. [cit. 2021-6-8]. Dostupné z: <https://www.ticlitomysl.cz/cz/prohlidky-mesta>

Zámek za Valdštejnů (základní okruh). *Národní památkový ústav* [online]. [cit. 2021-6-8]. Dostupné z: <https://www.zamek-litomysl.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy>

Zámecký areál. *Zámek Nové Hrady ve východních Čechách* [online]. [cit. 2021-6-8]. Dostupné z: <https://www.nove-hrady.cz/cs/m-2-zamecky-areal>

Ceny vstupného. *Zámek Nové Hrady ve východních Čechách* [online]. [cit. 2021-6-8]. Dostupné z: <https://www.nove-hrady.cz/cs/m-48-ceny-vstupneho>

Litomyšlské Sedmikostelí. *Litomyšl.cz* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <https://www.litomysl.cz/sedmikosteli>

Prohlídka muzea. *Portmoneum – Museum Josefa Váchala v Litomyšli* [online]. [cit. 2021-6-8]. Dostupné z: <https://portmoneum.cz/navstivte-nas/mohlo-by-vas-zajimat>

Mercedes Benz Tourino. *Autobusy Fráňa* [online]. [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: <https://www.autobusy-frana.cz/vozidlo/mercedes-benz-tourino/>

Fotografie

Fotografie Portmonea - Musea Josefa Váchala: Portmoneum. *Zámecké návrší*. [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: https://www.zamecke-navrsi.cz/userfiles/prostor/nahled/portmoneum___prostor-70-5.jpg

PŘÍLOHY

Obrázek č. 1: Zámek Litomyšl (pohled z francouzské zahrady)

Zdroj: vlastní fotografie, duben 2021

Obrázek č. 2: Piaristický chrám Nalezení sv. Kříže

Zdroj: vlastní fotografie, duben 2021

Obrázek č. 3: Klášterní zahrady s piaristickým chrámem Nalezení sv. Kříže

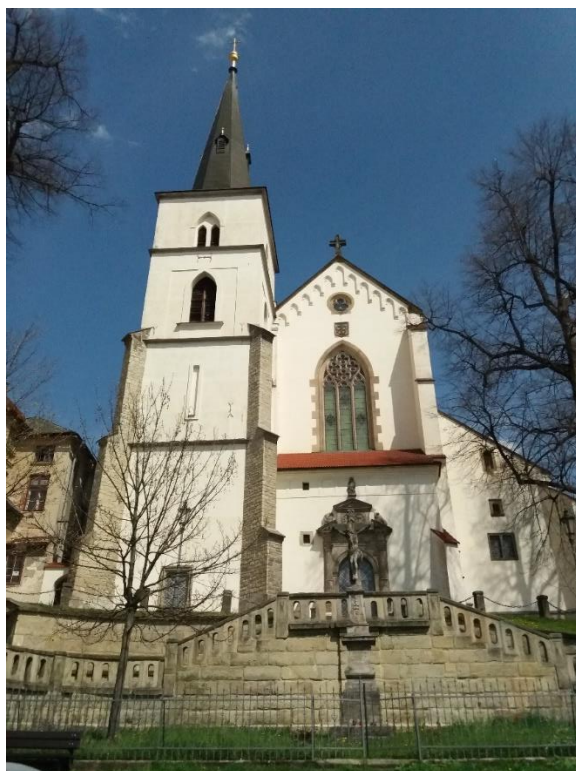
Zdroj: vlastní fotografie, duben 2021

Obrázek č. 4: Sochy Olbrama Zoubka v klášterních zahradách

Zdroj: vlastní fotografie, duben 2021

Obrázek č. 5: Kostel Povýšení sv. Kříže s proboštvím (pohled z Šantova náměstí)

Zdroj: vlastní fotografie, duben 2021

Obrázek č. 6: Kostel Rozeslání sv. Apoštolů

Zdroj: vlastní fotografie, duben 2021

Obrázek č. 7: Portmoneum – Museum Josefa Váchala

Zdroj: Portmoneum. *Zámecké návrší* [online]. [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: https://www.zamecke-navrsi.cz/userfiles/prostor/nahled/portmoneum___prostor-70-5.jpg

Obrázek č. 8: Váchalova ulice

Zdroj: vlastní fotografie, duben 2021

Obrázek č. 9: Dům u Rytířů

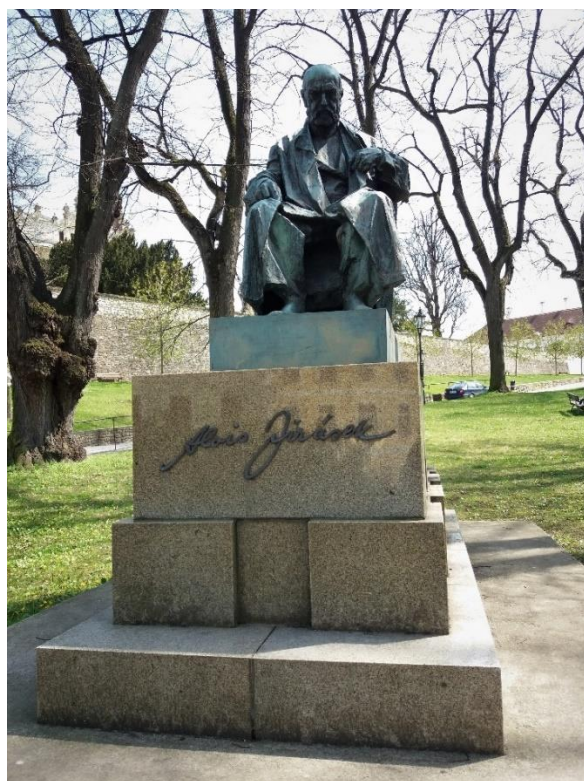
Zdroj: vlastní fotografie, duben 2021

Obrázek č. 10: Památník Bedřicha Smetany

Zdroj: vlastní fotografie, duben 2021

Obrázek č. 11: Památník Aloise Jiráska

Zdroj: vlastní fotografie, duben 2021

Obrázek č. 12: Busta Boženy Němcové (dům č. 27 na Smetanově náměstí)

Zdroj: vlastní fotografie, duben 2021

Obrázek č. 13: Budova radnice na Smetanově náměstí

Zdroj: vlastní fotografie, duben 2021

Obrázek č. 14: Památník českým bratřím na Růžovém paloučku

Zdroj: vlastní fotografie, červen 2021